

KUML 19 81

KUML 19 81

ÅRBOG FOR
JYSK ARKÆOLOGISK SELSKAB

With Summaries in English

I kommission hos Gyldendalske Boghandel,
Nordisk Forlag, København 1982

OMSLAG: Kvindefigurer fra vikingetid

Redaktion: Poul Kjærum
Tilrettelæggelse og omslag: Flemming Bau
Tryk: Special-Trykkeriet Viborg a-s

Skrift: Baskerville 11 pkt.
Papir: Stora G-point 120 gr.

Copyright 1982 by Jysk Arkæologisk Selskab

ISBN 87-00-53781-0
ISSN 0454-6245

INDHOLD/CONTENTS

<i>Ole Thamdrup</i> : »...og gjorde disse mindesmærker...«	7
»...and made these monuments...«	11
<i>Flemming Bau</i> : Seler og slæb i vikingetid. Birka's kvindedragt i nyt lys	13
Straps and Trains in the Viking Age: Birka's Female Costume in a New Light ..	40
<i>Jørgen Ilkjær og Jørn Lønstrup</i> : Runefundene fra Illerup ådal. En arkæologisk vurdering af vore ældste indskrifter	49
The Runes from Illerup River Valley	62
<i>Erik Moltke og Marie Stoklund</i> : Runeindskrifterne fra Illerup mose	67
The Runic Inscriptions from Illerup River Valley	77
<i>Lotte Hedeager og Kristian Kristiansen</i> : Bendstrup – en fyrstegrav fra den romerske jernalder, dens sociale og historiske miljø	81
Bendstrup – a Princely Grave from the Early Roman Iron Age: Its Social and Historical Context	150
<i>Christian Fischer</i> : En romersk glasskål med jagtmotiv. Fra en yngre romersk jernaldergrav	165
A Roman Glass Bowl Engraved with a Hunting Motif from a Late Roman Iron Age Grave	177
<i>Lise Bender Jørgensen</i> : Et tekstilfragment fra Dalagergårdgraven	183
A Textile Fragment from the Dalagergård Grave	185
<i>Jørgen Lund</i> : Toftinghuset. Om rekonstruktion af et jernalderhus	187
On the Reconstruction of an Iron Age House	203
<i>Ingrid Falktoft Andersen</i> : Tre midtjyske enkeltgravshøje	207
Three Battle-Axe Mounds from central Jutland	220
<i>Grethe Jørgensen</i> : Korn fra Sarup. Med nogle bemærkninger om agerbruget i yngre stenalder i Danmark	221
Cereals from Sarup. With some Remarks on Plant Husbandry in Neolithic Denmark	230

SELER OG SLÆB I VIKINGETID

Birka's kvindedragt i nyt lys

Af Flemming Bau

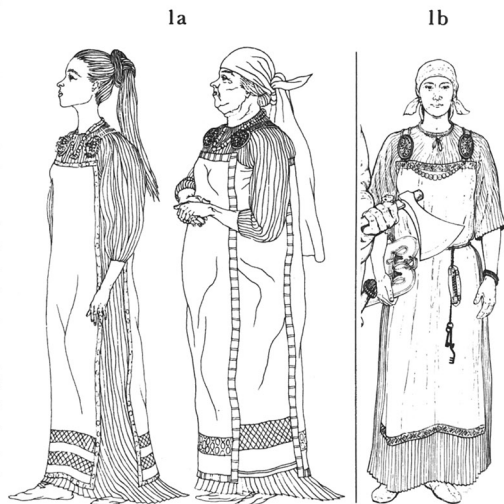
Siden Agnes Geijer i 1938 fremkom med sine teorier om kvindedragten i vikingebyen Birka (1), har forskere og tegnere stort set arbejdet ud fra de samme grundelementer, nemlig en tolkning af de arkæologiske fund på baggrund af samtidsbilleder og senere tiders folkelige dragtskik fra det baltiske og sydslaviske område.

Den finsk-baltiske hurstut-kjole har ligget til grund for rekonstruktionsforsøgene, og sammenstillet med kvindefigurer fra de gotlandske billedsten og små bronze- og sølvfigurer har det resulteret i to hovedformer for dragtrekonstruktion. (Fig. 1).

I 1974 fremlagde Inga Hägg sin doktorafhandling, *Kvinnodräkten i Birka*, som er en fornyet gennemgang af Birkamaterialet set fra et dragthistorisk synspunkt. Med denne afhandling er Birkatekstilerne på forbilledlig vis gjort tilgængelige for andre, for en vurdering og evt. nytolkning (2).

Fig. 1.: To eksempler på tidligere dragtrekonstruktioner, der begge bygger på Agnes Geijers undersøgelser og teorier fra 1938. a: Åke Gustavssons tegninger fra »Vikingen«, 1966, viser en selekjole svøbt om kroppen og åben i venstre side, hvor særken er synlig. Den ældre kvinde bærer to ens selekjoler, hvor den indre kjoles åbning i højre side dækkes af yderkjolen. b: David Mallotts tegning fra »Vikingerne i England«, 1981, viser et forklæde og et rygstykke fæstnet i stropper ved hjælp af skålspænderne.

Two examples of earlier costume reconstructions, both based upon Agnes Geijer's investigations and theories from 1938. a: Åke Gustavsson's drawings from *Vikingen*, 1966, show a strapped gown wrapped about the body and open at the left side, where the shift is visible. The older woman is wearing two identical strapped gowns and the opening in the right side of the undergown is covered by an overgown. b: David Mallot's drawing from *Vikingerne i England*, 1981, shows an apron and a back fastened at the straps by means of tortoise-shaped fibulae.

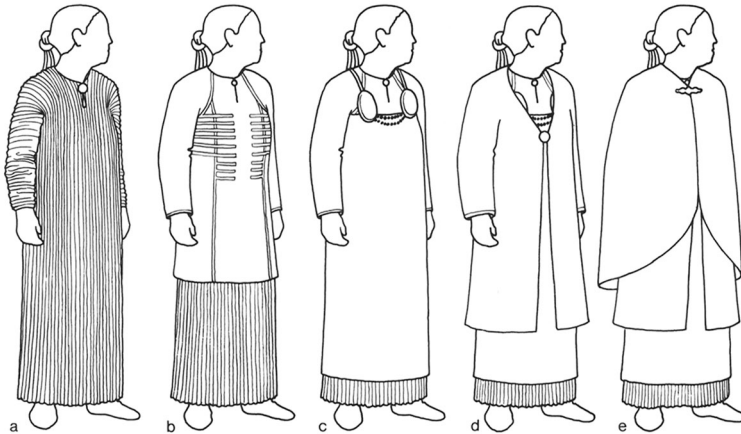

Fig. 2.: Forfatterens forsøg på visuel fremstilling af Inga Häggs dragtteori fra 1974. a: Linnedsærk, glat eller plisseret, med lille rundt halsspænde. b: Silketunika, ofte med påsyede brikbånd og manchetter. c: Een eller to selekjoler, den yderste lukket i siderne, begge er båret oppe af skålspænder. d: Trøje eller kaftan holdt sammen foran med et trefliget, ligearmet eller stort rundt spænde. e: Kappe eller frakke fæstnet foran med spænde.

The author's attempt at a visual depiction of Inga Hägg's costume theory from 1974. a: Linen shift, smooth or pleated, with small round throat fibula. b: Silk tunic often with tablet-woven edging and cuffs. c: One or two strapped gowns, the outermost closed at the sides, both held up by tortoise-shaped fibulae. d: Shirt or kaftan held together in front by a trefoil, equal-armed or large round fibula. e: cape or coat fastened in front by a fibula.

De i publikationen fremsatte teorier har endnu ikke sat sig spor i rekonstruktionstegninger på trods af, at der nu er gået 6-7 år siden resultaterne blev kendt, og der aldrig er blevet udgivet så mange populærvideenskabelige bøger om vikingetid som inden for de sidste 10 år.

Fig. 2 viser et forsøg på visuel fremstilling af Inga Häggs teori, hvor selekjolen i forhold til tidligere rekonstruktioner er helt lukket, og to nye klædningsstykker, tunika og kaftan, er tilføjet.

Fælles for samtlige rekonstruktioner er opfattelsen af særken som et langt slæbdannende klædningsstykke. Denne forestilling har de fleste forskere fundet støtte i ved tolkning af det samtidige billedmateriale, således også I. Hägg, der bl.a. henviser til kvindefigurer fra de gotlandske billedsten, Grödinge, Tuna og Kinsta, som »... viser vad som kan uppfattas som en fint goffrerad, släpande lång särk, längre än hängselkjolen.« (3)

Er dette da en korrekt aflæsning af det billedstof, som vi har til rådighed?

Fig. 3 gengiver de kendteste og i denne sammenhæng væsentligste figurlige fremstillinger. Der er tydeligt slæb på alle figurer, bortset fra f, men det er tilsyneladende forskellige klædningsstykker, der danner slæbet. d og g viser ubrudte linier fra kvindens front og bagud i et slæb. Kun en lille trekant af den underliggende klædning lades synlig foran. Uden på

disse to klædningsstykker bæres en slags trøje eller lignende. Ved figur e afbrydes de bagudrettede linier i slæbet med en hængende bane stof foran. Ved figurerne f, h og i hænger slæbet ned fra skulderpartiet og ikke fra kvindens forside, som ved de tidligere omtalte figurer. Sølvfiguren f viser tydeligt et skulderslæb, foran hænger en stofbane og en underliggende klædning skimtes. På figur h og i ses et slæb, der specielt for i's vedkommende tydeligt bliver båret uden på en anden klædning med mønsterborter (se fig. 4). På begge, og tilsyneladende også på c, hænger et klædningsstykke ned foran, men ikke så langt ned som slæbet. Endelig ses foran på guldspillebrikken j et hængende klædningsstykke (4).

Disse eksempler viser, at den normale tolkning med den lange slæbende særk højst kan finde støtte i figur d og e, der dateres til 700-tallet, at der

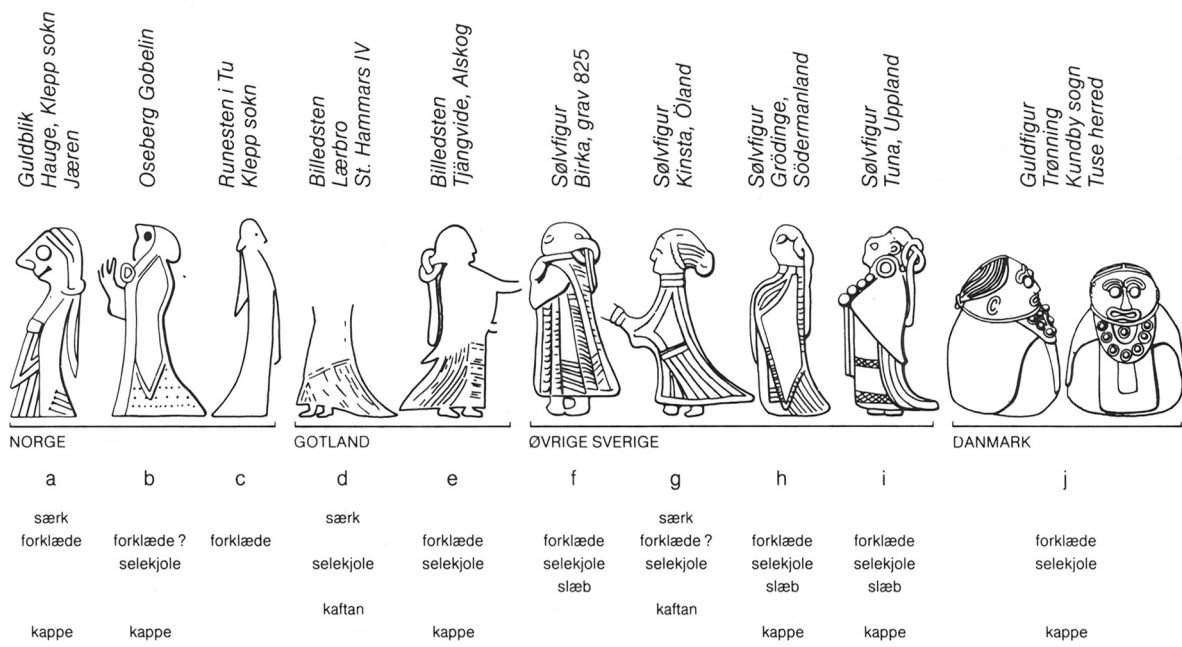

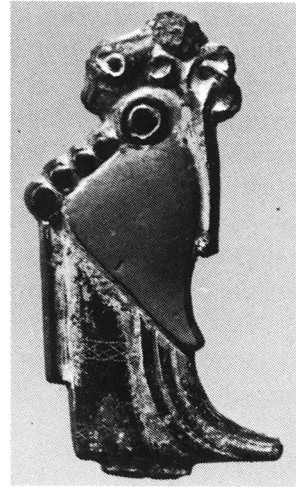
Fig. 3: Kvindefigurer fra 700-900-tallet, fremstillet i guldblik, vævning, sterneristning og sølv. Gotland er skilt ud fra det øvrige Sverige, da øen på flere punkter udviser et særpræg, bl.a. i gravenes smykkeudstyr. Figurerne fra de gotlandske billedsten afviger dog ikke synderligt fra de andre fremstillinger, hvad angår klædedragt eller frisure.

Female figures from the 8th-10th centuries, made of sheet gold, tapestry, stone-carving, and silver. Gotland differs from the rest of Sweden on several counts, such as in its ornamental grave goods. The figures from the Gotlandic picture-stones, however, do not differ much from other depictions with regard to costume or hair style.

Særk = shift, forklæde = apron, selekjole = strapped gown, slæb = train, kaftan = caftan, kappe = cape or coat.

Fig. 4: Sølvfiguren fra Tuna, Alsike sogn i Uppland, viser tydeligt forklæde og slæb uden på kjolen. Se også fig. 3i. Foto: SHM 1945, Stockholm.

Silver figurine from Tuna, Alsike parish in Uppland, Sweden, clearly showing an apron and train worn outside the gown. (See also fig. 3i.

ikke i en eneste af figurerne er belæg for den type rekonstruktion, der giver os en selekjole med åbning i den ene side. Figur f viser klart et bagstykke, som når højere op på ryggen end selekjolen ville gøre; figur h og i fremviser en forskelligartet længde på forstykke og slæb, som udelukker, at de to dele skulle høre sammen som eet klædningsstykke. Det er også værd at bemærke, at der tilsyneladende er tale om to forskellige former for slæb, nemlig d, e og g, der er fæstnet et eller andet sted på kvindens bryst og ved gående bevægelse åbner sig foran, forneden, og f, h og i, der hænger frit ned fra skuldrene.

Uoverensstemmelserne med de gængse rekonstruktioner gav impulsen til at søge andre muligheder for en genskabelse af vikingetidens selekjole (5). Inga Hägg's afhandling ligger til grund for analysen i forbindelse med en ny teori, og visse publicerede fund, fra Vernes, Norge, Barshalder, Sverige, og Kjuloholm, Finland, er også inddraget.

Hvad angår det kolossalt rige Birkafund kan man kun beklage, hvad også I. Hägg nævner, at udgraveren Hjalmar Stolpe har været yderst sparsom med notater angående tekstilmaterialet. Kun i få tilfælde er dette indtegnet på graveplanerne, og ofte mangler en nøjere udskillelse af, hvad der er højre og venstre skålspænde.

SELERNE

Skålspænderne i Birka's kvindegrave indeholder velbevarede fragmenter af de selestropper, der bar kjolen eller kjolerne oppe. Som oftest lå spænderne med deres nålefæste nedad og nåleholderen opad mod kvindens hoved. Der er dog undtagelser, hvor det bliver opgivet, at det ene spændes

nålespids pegede nedad. Ved disse grave angives det imidlertid ikke, hvilket af spænderne, der på denne måde vender anderledes, og det har derfor været nødvendigt at udelade enkelte grave fra nybearbejdningen, idet det for kjoleformens bestemmelse er altafgørende, hvor i spændet de enkelte stropper befinder sig.

Som det fremgår af fig. 5 a-b, kommer de nedre stropper fra klædningsstykker på personens front. Disse stropper er, iflg. I. Hägg, ganske korte og dækkes helt af spændet. I de tilfælde, hvor stof er bevaret fra kjolens overkant, befinder det sig for det meste inden for spændets rand; kun i tre grave går kjolestoffet uden for skålspændet – det drejer sig om gravene 464, 597 og 511. I sidstnævnte grav er stoffets placering under spændet ikke sikker, idet der er tale om et løst fragment, som I. Hägg forsøgsvis har givet en placering. Kjolekanten fra denne grav skal derfor ikke kommenteres nærmere, men grav 464 og 597 bliver omtalt udførligt senere.

Stropfragmenter foroven i skålspænderne går oftest helt til kant af spændet og må formodes at have fastholdt et eller flere klædningsstykker på kvindens ryg.

Stropperne har primært skullet bære klædningsstykker, men da enkelte stropper foruden går helt ud til kanten af spændet, har I. Hägg tolket disse som ophængningsbånd for saks, kniv, nøgle etc. Atter andre stropper er, i modsætning til de gængse linnedstropper, syet af silkestof og må nok også betragtes som ophængningsbånd til redskaberne.

Tidligere har man kun regnet med to stropkombinationer, en strop foruden og foroven, og en anden med to stropper foruden og foroven.

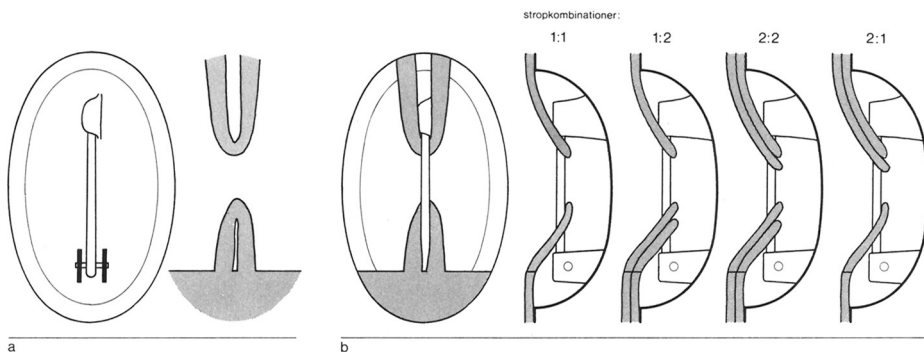

Fig. 5a-b: Stroppernes placering. a. Skålspænde bagfra, med nålefæste nederst og nåleholder øverst, samt stroppernes størrelse og form. Nederste strop bærer klædningsstykket på personens front, øverste strop kommer fra ryg og skulder. b: Stropperne vist på plads i spændet, og de fire stropkombinationer, der kendes fra Birkas grave, er indtegnet på et spændetværsnit.

Placement of the straps. a: The tortoise-shaped fibula from the back, with the pin-fitting at the bottom and the catchplate at the top, together with the size and shape of the straps. The lower strap holds up the garment in the front, the top strap comes from the back and shoulder. b: The straps shown in place in the fibula, and the four strap combinations known from the graves of Birka, are drawn in a cross-section of the fibula.

Grav nr.	Bevarede stropper og redskabsbånd				Hængende redskaber		Tolkning. Bevarede redskabsbånd udskilt		Tolkning og regulering efter gamle princip:		Tolkning og regulering efter nye princip:		Væillet skålspænde			
	Spænde I		Spænde II		v. personens højre side	v. personens venstre side	Spænde I nederst	Spænde II nederst	Strop-kombination	Tilføjet strop-antal Spænde I	Strop-kombination	Tilføjet strop-antal Spænde II	Strop-kombination	Tilføjet strop-antal Spænde II	v. højre side	v. venstre side
	øverst	nederst	øverst	nederst												
465	2FH	3FH	2FH	2-3FH, 1S	Saks, kniv, kam	nålehyliester	1FH	0-1 FH + 1 S	2:2	0:0	2:2	0:0	2:2	0:0		
485	1FH?	-	1FH	2FH	-	-	1FH/0	1FH/0	1:1	0:1	1:1	0:0	1:1/1:2	0:1/0:2	0:0/0:0	A/B
508	1FH	2FH	1FH	1FH?	1S	kniv	1S	1S	2:2	1:0	2:1	0:0	1:2	0:0	1:1	B
517	1FH	2FH	2FH	1S	Saks, nålehyliester	kniv	1FH	1FH	2:2	1:0	0:0	0:0	2:2	1:0	0:0	C
521	2FH	3FH	1FH	1-2FH	kam, kniv	saks	1FH	0-1 FH	2:2	0:0	1:0-1	2:2	0:0	1:0-1	0:0	C
535	2FH	2FH	2FH	2-3FH	-	-	1FH	1S	2:2	0:0	0:0	0:0	2:2	0:0	0:0	C
550	1FH	1FH, 1S	1FH	1FH?, 1S	saks	kniv	1S	1S	1:1	0:0	0:0	0:0	1:1	0:0	0:0	A
563	2FH	2FH	-	2FH	-	-	1FH	1S	2:2	1:0	2:0	0:0	1:2	0:0	1:0	B
573	1-2FH	2FH	1FH	1FH	saks, ringnål	kniv, hvæssesten	1FH	1FH	1:1/2:2	0:0/0:0	0:0/0:1	0:0/0:0	1:1/2:1	0:0/0:0	0:0/1:0	A/D
597	1FH	3-4FH	1FH	?	nålehyliester, saks i kæde	kniv, hvæssesten	1-2FH	1FH	2:2	1:0	1:2	0:0	1:2	0:0	0:2	B
619	1FH	2FH	1FH	2FH	saks	kniv	1FH	1FH	1:1	1:0	0:0	1:1	1:0	0:0	0:0	A
629	1?	1FH?, 1S?	1FH	2FH	-	-	1FH	1FH + 1 S?	2:2	1:0	1:2	0:0	1:2	0:0	0:0	B
637	-	1?	1FH	3FH, 1S?	saks	kniv, nålehyliester	1FH	1FH	1:1	1:0	0:0	1:2	1:1	0:0	0:0	B
639	2FH?	1FH?	2FH	1FH	saks, nål, pincet	kniv, nålehyliester	1FH	1FH	2:2	0:1	0:1	0:0	2:1	0:0	0:0	D
645	1FH	1FH	1FH	2FH?	saks, kniv, pincet	saks i kæde	1FH?	1FH?	1:1	0:0	0:0	0:0	1:1	0:0	0:0	A
660	1-2FH	1FH	1FH	2-3FH	saks, pren, øreske	kniv, hvæssesten	1-2FH	1-2FH	1:1/2:2	0:0/0:1	0:0/1:0	0:0/1:0	1:1/2:1	0:0/0:0	0:0/1:0	A/D
703B	1FH	1FH	1FH	1FH	saks, kniv, pren, pincet	kniv, hvæssesten	bånd fra lille rundt spænde	bånd fra lille rundt spænde	1:1	0:0	0:0	0:0	1:1/2:1	0:0/0:0	0:0/1:0	A/D
711B	1FH?	-	1FH	1FH	-	-	1FH	1FH	1:1	0:1	0:0	0:0	1:1	0:0	0:0	A
739	1FH, 1S	1FH, 1S	1FH	1FH, 1S	*nøgle	kniv, saks, hvæssesten	1S	1S	1:1	0:0	0:0	0:0	1:1	0:0	0:0	A
757	1FH?	1FH, 1S	-	1FH, 1S	saks	kniv	1S	1S	1:1	0:0	0:0	1:0	1:1	0:0	1:0	A
791	1-2FH	1FH?	1FH	2FH	saks	kniv	1FH	1FH	1:1/2:2	0:0/0:1	0:0/1:0	0:0/1:0	1:1/2:1	0:0/0:0	0:0/1:0	A/D
800	2FH	3FH	2FH	2FH	saks, kniv, pren, væggtod	kniv	1FH/2FH	0/1FH	2:2	0:0	2:0	0:0	2:2/2:1	0:0/0:0	2:0/2:0	C/D
823B	1FH	1FH?	1FH	1FH	kniv, hvæssesten, lod	saks, nøgle	1FH/2FH	0/1FH	1:1	0:0	0:0	0:0	1:1	0:0	0:0	A
824A	1FH	3FH, 1S	2FH?	3FH	kniv, kam	saks	1FH + 1 S	1FH	2:2	1:0	0:0	0:0	1:2/2:2	0:0/1:0	0:0/0:0	B/C
835	1W	1W	1W, 1FH	1W, 1FH	saks, kniv	nøgle, lidstål	1FH	1FH	2:2	1:1	0:0	0:0	2:1	1:0	0:0	D
836	2FH	3FH	2FH	2FH	saks, kniv, nålehyliester, væggtod	kniv	1FH/2FH	1FH	2:2	0:0	2:0	0:0	2:2/2:1	0:0/0:0	2:1/2:0	C/D
838	2FH	3FH	2FH	2-3FH	saks	kniv	1FH	1FH	2:2	0:0	0:0	0:0	2:2	0:0	0:0	C
839	1FH?	1FH?	1FH?	2FH, 1S	saks, nøgle, pren	mønter, lodder	1FH	1FH + 1S/1S	1:1	0:0	0:0	0:0	1:1/1:2	0:0/0:1	0:0/0:0	A/B
847	1FH	2FH	2FH	1FH	kniv	kniv	1FH	1FH	2:2	1:0	0:0	0:0	2:1	1:0	0:0	D
849	-	2FH, 1S	1FH?	1FH, 1S	saks, nøgle, pren	kniv, pren	1FH + 1S/1FH	1S/0	2:2	1:0	0:0	0:0	1:1/2:2	1:0/1:1	0:0/0:0	A/B
857	-	2FH?	1FH	1-2FH	saks, pren	kniv	1FH?	0-1FH	1:1	0:0	0:0	0:0	1:1/1:2	1:0/1:1	0:0/0:0	A/B
860B	1FH	3FH?	1FH	2-3FH	saks, kniv, hvæssesten	kniv	1FH?	0-1FH	1:1	0:0	0:0	0:0	1:1	0:0	0:0	B
865	1FH	1FH	1FH	1FH	saks, kniv, hvæssesten	kniv	1FH?	0-1FH	1:1	0:0	0:0	0:0	1:1	0:0	0:0	A
950	1FH	1FH	2FH	1FH	saks, kniv, hvæssesten	kniv	1FH	1FH	2:2	1:1	0:0	0:0	2:1	1:0	0:0	D
959	2FH	1FH	1-2FH	1FH?	saks, kniv, hvæssesten	kniv, nålehyliester, pincet	1FH	1FH	2:2	0:1	0:1	0:0	2:1	0:0	0:0	D
963	1FH	1FH	-	-	saks, øreske, pincet	væggtodder	1FH	1FH	1:1	0:0	1:1	0:0	1:1	0:0	0:0	A
964	1FH	1-2FH	1	1FH	kam	kniv, hvæssesten	0-1FH	0-1FH	1:1	0:0	1:1	0:0	1:1	0:0	1:1	A
966	1FH	1FH	?	1FH	pung m. sølv + lodder	saks, kniv, nålehyliester	1FH	1FH	1:1	0:0	1:0	0:0	1:1	0:0	1:0	A
973	1W	1W, 1FH	1	-	saks, kniv, øreske	← pincet	1FH	1FH	1:1	0:0	0:0	0:0	1:1	0:0	1:0	A
1062	1FH	1FH	?	1FH	saks, kniv	saks, kam, pincet	1FH	1FH	1:1	0:0	1:0	1:0	1:1	0:0	1:0	A
1081	2FH	1FH	-	3FH	saks, kniv	kniv, pung, nålehyliester i kæde	2FH	2FH	2:2	0:1	2:0	2:1	0:0	0:0	2:0	D
1084	1W	1W?	1W	2W, 1S	saks, kniv, pren, pincet, nålehyliester, kam, lod	kniv, nålehyliester i kæde	1FH	1FH + 1S	1:1	0:0	0:0	0:0	1:1	0:0	0:0	A
1087	2?	3	2FH	3FH	saks, kniv, pren, pincet, nålehyliester, kam, lod	kniv	1FH	1FH	2:2	0:0	0:0	0:0	2:2	0:0	0:0	C
1090	1W	1W	1W	1W, 1FH?	saks, kniv, nål	kniv	1FH?	1FH?	1:1	0:0	0:0	0:0	1:1	0:0	0:0	A
1888.N	1FH	1FH	1FH	2FH	saks	kniv	1FH	1FH	1:1	0:0	0:0	0:0	1:1	0:0	0:0	A
1934.L	2FH	2FH	2FH	2FH	saks	kniv	1FH	1FH	2:2	0:0	0:0	0:0	2:2	0:0	0:0	C
46 grave																

Fig. 6a

Fig. 6a: Skema over bevarede stropper og sandsynlig kjoleform. I skemaet er kun medtaget de grave, som med rimelig sikkerhed kan vise en stropkombination. Såfremt kombinationen passer uden at skulle tilføjes evt. ikke-bevarede stropper, er kjoleformsbestemmelsen regnet for sikker og gravnummeret understreget (A,B,C,D: Jfr. fig. 9). Ved grav 597 bygger bestemmelsen desuden på fundet af et stort tekstilfragment.

For at lette evt. sammenligning med I. Hägg's afhandling er samme kodning benyttet her: FH = linned, W = uld, S = silke.

Sidste kolonne angiver væltede skålspænder. Her er kun opført grave, hvor den døde tilsyneladende har ligget på ryggen.

Diagram of preserved straps and possible gown types. The chart includes only the graves in which a strap combination can be determined with reasonable certainty. If the combination fits without requiring additional unpreserved straps, then the dress type classification is considered certain and the grave number is underlined (A,B,C,D: compare fig. 9). For grave 597, identification is also based on the find of a large textile fragment.

To facilitate comparison with I. Hägg's treatise, the same code is used here: FH = linen, W = wool, S = silk.

The last column indicates overturned tortoise-shaped fibulae. The only graves listed here are those in which the deceased seems to have lain on her back.

Fig. 6b indeholder væltede skålspænder i grave, hvor kjoleformsbestemmelse er udelukket eller vanskeliggjort p.g.a. mangelfulde stropkombinationer.

Overturned tortoise-shaped fibulae in graves in which identification of the dress types is impossible or hindered due to a lack of strap combinations.

Grav nr.	Kjoleform	Væltet skålspænde	
		v. højre side	v. venstre side
523	C/D		x
557	A	kantstillet	
564	—		x
605	C/D	x	
731 B	—	x	
825	—	x	x
834	A ?	x	x
837	A ?		x
843 A	A ?		x
845	—	x	
856	A ?		x
943	—		x
946	—	x	
980	A ?	kantstillet	
983	A ?	x	
987	A ??	x	
1004	C/D	x	
1012	—	x	
1014	—	x	
1067	—	x	x
1130	A ?	x	x
1159	A/D		x

Inga Hägg regner også kun med disse to muligheder og forklarer derfor de ulige antal stropper med dårlige bevaringsforhold. I flere tilfælde må denne faktor også tages i betragtning, men for at nærme sig dragtrekonstruktionen på en ny måde, måtte samtlige data på gravene med skålspænder gennemgås. Dette resulterede i udskillelse af fire stropkombinationer, som fig. 5 b og skemaet fig. 6 viser. Skemaet indeholder Hägg's opgivelser af stropanstal for hver enkelt skålspænde samt en ny tolkning af den mulige kjoleform (6). Ved opdelingen i de fire nævnte grupper kommer man ned på langt færre tilføjelser af evt. manglende stropper end ved den tidligere tolkning, max. 33 mod max. 52. I skemaet fig. 6 er kun medtaget de grave, som med rimelig sikkerhed kan vise en stropkombination. Medtaget er også de foran hængende redskaber, som har behøvet en eller anden anordning til ophængning. Desuden oplyses det om skålspænderne er gledet ned på siden eller er væltet rundt (7).

DE TO KJOLER

Da man indtil nu kun har opereret med enkeltstrop eller dobbeltstrop, har løsningen på dragten kredset om een eller to nogenlunde identiske klædningsstykker. Som nævnt i indledningen har man specielt haft øje for den finsk-baltiske hurstutkjole, sådan som den fandtes i finsk Karelen og Ingermanland i forrige århundrede.

Kjolen bestod af to firkantede stykker stof. Det ene, *hurstut*, blev svøbt om venstre hofte med den åbne side mod højre. Stoffets øvre hjørner var forbundne med en sele, der hvilede på højre skulder. Det andet stykke, kaldet *aanua*, svøbtes modsat det første og blev båret oppe af en sele på venstre skulder. Hurstutkjolen kunne skimtes gennem den ydre kjoles åbne venstre-side (8).

Efter denne model har man tidligere rekonstrueret vikingetidens kvindedragt, selv om man, som påpeget, ikke har belæg for den i det overlevede billedmateriale. For at få kjoletypen til at harmonere med Birka-spændernes 1:1 og 2:2 stropkombination, har man givet både den indre og den ydre kjole fire stropper ialt.

Disse to kjoler opdeles ved den seneste publicering af Birkatekstilerne i en inderkjole af linned og en yderkjole af uld, der sandsynligvis har været lukket i siderne (9). En enkelt grav indeholder dog to kjoler af linned (grav 563), ligesom flere gravlagte har været ikklædt uldkjoler uden inderkjole (grav 550, 973 og 1084).

Inga Hägg tager afstand fra sammenligningen mellem hurstutklædningen og Birkakjolen (10). Det gøres bl.a. fordi hurstutkjolen med dens enkeltseleophængning må betragtes som et simplere klædningsstykke end Birkas kjoler med to seler i hver kjole. Hun henviser derfor til dragtforskeren Anna-Maja Nylén, der påpeger, at den dragthistoriske udvikling som regel går fra en klædning, som består af et firkantet tøjstykke med forskellige, vekslende funktioner, og henimod mere komplicerede og tilskårne former, der giver klædningen en bestemt anvendelse. Nylén citeres også for følgende: »Det är möjligt att det är utvecklingen från öppet svep med stroppar till slutet skört med fasta axelband eller kjol med liv, som vid denna tid gör spännena överflödiga.« (11).

Hägg mener, at skridtet mod en lukket kjole allerede er taget i Birkakjolerne, og at der derfor ikke er den tidligere antagne forbindelse til hurstuttypen. Derimod fastslår hun, at de dragthistoriske forudsætninger for Birkas selekjole er den dragt, som i århundreder havde eksisteret i Norden, nemlig den rundvævede, lukkede Huldremosekjole (12).

Teorien bygger på to ting: at den ydre kjole har været lukket, og at en lukket kjole er mere i pagt med jernalderens dragttype end en åben.

For at tage det sidste først skal nævnes de betragtninger, som Margrethe Hald med støtte hos dragtforskeren A.O. Heikel (13) har gjort om-

kring de klædningsstykker, der som grundform har rektanglet. For begge er det underordnet, om det rundvævede stof har fået fjernet sin »låse-tråd«, og derved er blevet et rektangulært tøjstykke, eller om det benyttes med »låsen« i, som peploslignende klædning. Grundformen, det utilskårne, firkantede tøj, er det væsentligste i dragthistorisk perspektiv. Derfor er en række græske og asiatiske klædningsstykker i familie med hinanden.

Så længe der er tale om forskellige lokale bæremåder, drapperinger etc., af den samme grundform, bevæger vi os tilsyneladende inden for samme dragttype. Dette skulle betyde, at det må være tilladt at søge paralleller til vikingetidens kvindedragt også inden for de forskellige former for mere eller mindre åbne kjoler eller skørter.

Spørgsmålet om Birkakjolen har været åben eller lukket, diskuteres også af I. Hägg. Hun skriver bl.a.: »På alla kjolfragment ligger den övre kjolfällan i rak linje – horisontellt eller sneddande – över spännbucklans hela bredd. Eftersom *öglorna var fästa ett stycke in på fällkanten* och plaggets sidostycken ändå uppenbarligen hållits intill kroppen måste man förutsätta att det antingen funnits en gördel eller att kjolen varit slutet i båda sidorna.« (14).

Forfatterens udtalelse om kjolefragmenternes kantsømme bygger, så vidt jeg kan se, på fund fra 10 grave, hvor stoffet er bevaret i hele spændets bredde (15). De to af gravene, 464 og 597, kræver specialkommentarer og omtales derfor senere. Ved grav 465, 511, 838 og 849 er fragmenternes placering i spændet rekonstrueret ved publiceringen, det samme gælder 606 og 973, der begge udviser en meget bugtet kant. For de sidste to graves vedkommende, grav 550 og 839, er der tale om dårligt bevarede kantsømme, ved 550 er kun halvdelen af fragmentet med bevaret rand, ca. 2,5 cm. Konklusionen er således meget svagt underbygget af de faktiske fundforhold.

På skitsen fig. 7 ses, at der ud fra de nævnte graves kjolefragmenter ikke behøver at blive et stort hjørne ved kjolens overkant, som sidder og »flapper«. Fra kjolens strop og ud til spændets kant er der kun ca. 2 cm. Desuden er der i en del tilfælde konstateret både ombukning og påsyning af snor eller bånd foroven, samt undertiden foring med andet stof – hvilket alt sammen vil give en vis stivhed i kjolens overkant.

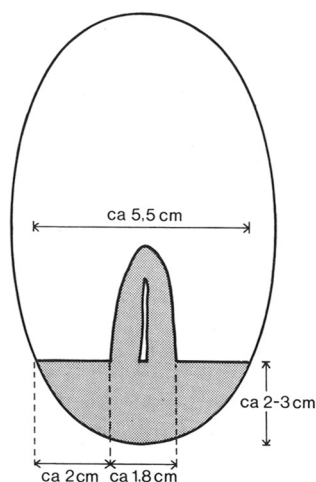
Omslaget på »Kvinnodräkten i Birka« viser et stort diamantkipperfragment som dækker brystet mellem skålspænderne og ovenikøbet når 1,5-2 cm uden for skålspændets kant ved kvindens højre side.

Tekstilfragmentet stammer fra grav 597, som ifølge skemaet fig. 6 har en stropkombination på 1:2, der i den nye tolkning tilhører kjoleform B (se fig. 9).

Skemaet viser, at der er en overensstemmelse m.h.t. stropantal foroven i spænderne, nemlig 1 i begge. Forneden er kun bevaret stropper i det ene spænde, men her er til gengæld 3-4 linnedstropper.

Fig. 7: Målskitse af skålspænde med bevaret strop og tekstilstykke. Skitsen viser den maximale udstrækning af de fleste bevarede tekstilfragmenter, samt angiver hvor en evt. afslutning på selekjolens kant kunne være i forhold til spændet.

Dimension sketch of tortoise-shaped fibula with preserved strap and textile fragment. The sketch shows the maximum extent of most of the textile fragments preserved and also indicates where a possible end of the edge of the strapped gown might be in relation to the fibula.

Af redskaber, som har været ophængt i spænderne, fandtes kun et nålehylster samt en saks i metalkæde. Der er således maximalt brug for 1-2 af stropperne foruden i spændet som redskabsbånd. Stropkombinationen 1:2 skulle derfor være sikker, med mindre man vil hævde, at der oprindeligt har været yderligere en strop foroven, der er gået til, og som ville bringe kombinationen op på 2:2.

Sandsynligheden taler stærkest for, at der her er to forskellige klædningsstykker ophængt i spænderne, nemlig en egentlig selekjole samt et seleftorklæde. I. Hågg tolker imidlertid fundet som et tydeligt eksempel på den lukkede kjole, idet der ved den gravlagtes ryg er fundet et tøjfragment, der tilsyneladende er af samme vævning som frontens klæde (16). Samme tekstilkvalitet kan dog udmærket tænkes at have været brugt til to forskellige klædningsstykker, som var beregnet til at skulle bæres sammen, og der er ikke noget, som tyder på, at forstykket har været væsentligt bredere end de 22 cm, der er bevaret (fig. 8).

To forskellige dragtrekonstruktioner kunne begge imødekomme de oplysninger, der foreligger fra grav 597.

a: Den ene ville betyde en lukket kjole inderst og et seleftorklæde hængt op i spænderne.

b: Den anden type giver en kjole, der bagfra går under armhulerne og en smule ind over brystet på begge sider af kroppen, så der fremkommer en bred åbning foran. Denne dækkes da af seleftorklædet.

Begge typer ville give den nævnte stropkombination 1:2, og begge ville betyde mulighed for 2 lag stof inde under spænderne.

Type a ville p.g.a. den inderste lukkede selekjole afskærme den inderste særk fra de ophængte redskaber, og samtidig give 2 lag stof foran på brystet.

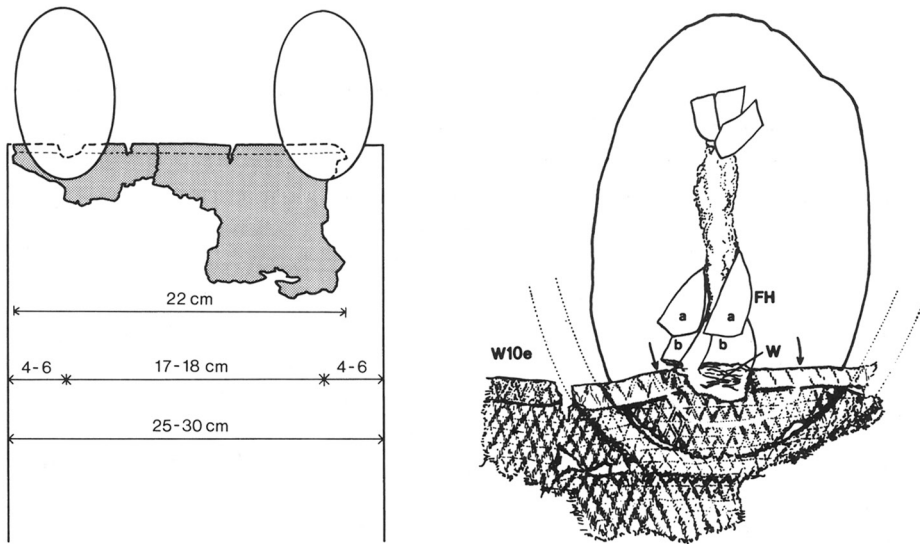

Fig. 8: Rekonstruktion af seleforklæde fra grav 597. Det bevarede fragment er angivet med gråt. T.h. er gengivet højre skålspænde set bagfra, med stropper og del af diamantkipper (I. Hägg 1974).

Reconstruction of strapped apron from grave 597. The preserved fragment is indicated in grey. Right, the right-hand tortoise-shaped fibula seen from the back, with straps and parts of diamond twill. (I. Hägg, 1974).

Type b ville p.g.a. overlappningen af selekjole og seleforklæde give mulighed for afsætning af linnedværk direkte på de ophængte redskaber, idet de to klædningsstykker nemt ville glide fra hinanden og blotte særken. Desuden ville bryststykket kun omfatte 1 lag stof.

DE TRE STYKKER KLÆDE – REKONSTRUKTION

Som grundlag for rekonstruktion af Birka-kvindedragten er valgt den i forrige kapitel omtalte *type b*, den foran åbne selekjole.

Ud fra figurstriben på fig. 3 og de fire forskellige stropkombinationer, der ses på fig. 5 og fig. 6, er udarbejdet et rekonstruktionsforslag (se fig. 9). Ved hver af de fire kjoleformer er tegnet en skematisk gengivelse af selekjole, seleforklæde og slæb set ovenfra, således at selerne bedre ses. Til forskel fra tidligere rekonstruktioner udgår de lange seler fra samme punkt på kjolens rykant og går skråt op over skuldrene. Det er en praktisk detalje, der kendes fra den kulturkreds, som tilsyneladende udviser reminiscenser fra en lignende dragt (se fig. 18).

Selekjolen

Den væsentligste forskel fra de rekonstruktioner, der hviler på Agnes Geijers forskning, er selve bæremåden – selekjolen er blevet drejet en kvart omgang, så sideåbningen er blevet til en frontåbning. Ud fra Hägg's tekstilanalyser er der intet til hinder for at lade skålspændernes inderkanter flugte med selekjolens lodrette forkanter. Denne bæremåde har åbenlyse fordele i forhold til den gamle rekonstruktion, der ses på fig. 1b. Skålspænder af bronze har en vis tyngde, og garneret med diverse kæder, perler og redskabsvedhæng vil en sammenhæng mellem front og rygstykke være nødvendig.

Ved Inga Häggs forslag om to kjoler, hvoraf den yderste er helt lukket, ville skålspænderne selvfølgelig være holdt endnu bedre på plads, men så ville spændernes åbne- og lukkemekanisme kun være i direkte funktion i forbindelse med ophæng af diverse redskaber. Kjolens ophæng kunne klares med en form for fastsyet sele.

Det er derfor rimeligt at forestille sig et sådant spænde som en nødvendig del af selve dragten, nødvendig fordi den til vekslende brugssituationer skulle optage både seleftørklæde og slæb, som kun kunne fæstnes på denne måde.

Såfremt selekjolen var lukket foran, men blev båret sammen med seleftørklæde og slæb, ville skålspænderne stadig være en nødvendig del af dragten. Dog taler mange forhold for en selekjole med åbning foran, bl.a. karakteren af de tekstiler, som findes på de ophængte redskaber.

På fig. 10 er opført de grave, der indeholder fragmenter af linnedesærken på redskaberne (17), med angivelse af disses placering, samt opgivelse af, om der er andre tekstiler foruden linnedfragmenter.

Ved bedømmelsen af de forskellige redskabers placering i gravene og de dermed forbundne muligheder for tæt kontakt mellem redskaberne og de enkelte stoflag, er det nødvendigt at forestille sig, hvordan dragten vil falde, når den gravlagte ligger på ryggen. Er der tale om den åbne selekjole, suppleret med seleftørklædet, vil kjolen uvægerligt glide ned til siderne og dermed blotte den inderste linnedesærk eller silketunika.

I sin publikation har I. Hägg ved grav 637 indsat et spørgsmålstegn mellem saks og særklined på den tekstilstratigrafiske tegning (18). Selv om linnedfragmentet sad direkte på saksen, har hun forudsat et mellem-lag af kjolestof, som blot ikke er bevaret, til trods for, at uld som materiale har bedre bevaringsmuligheder i sig end linned (19). Hägg sætter imidlertid ikke det manglende kjolefragment i forbindelse med spørgsmålet om åben eller lukket selekjole.

Grav 465, 515 og 517 har særkrester direkte på redskaberne, uden spor efter kjoletekstiler. Alle tre grave indeholder stropkombinationen 2:2, og dragterne ville derfor med de tidligere rekonstruktioner (fig. 1a og fig. 2)

stropkombination:

1:1

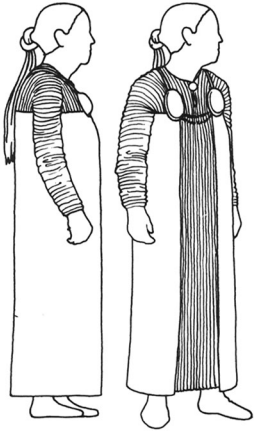
1:2

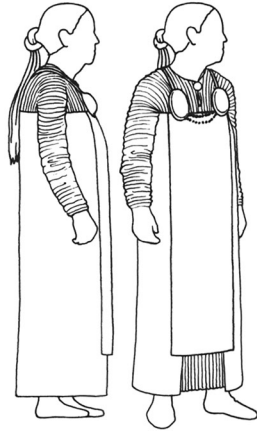
2:2

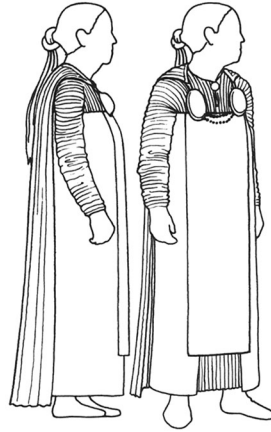
2:1

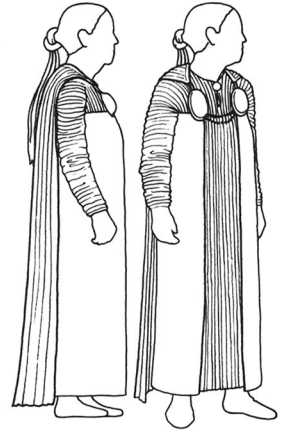
form A

form B

form C

form D

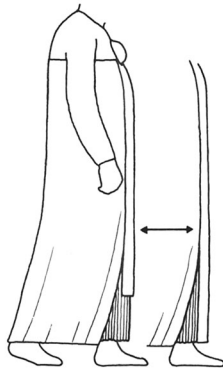

Fig. 9: Kjoleform A,B,C og D – de fire bæremåder for selekjole, seleforklæde og slæb. Ved kjoleform A og D har ca. halvdelen af Birkas kvinder kæde- eller perlearrangementer mellem de to skålspænder. Et skematisk tværsnit er vist for hver kjoleform og kvinderne er tegnet i stående og gående position for at angive selekjolens lighed med figurerne d,e og g på fig. 3. (Den store tegning er fra Sesams Danmarkshistorie, Vikingetiden, 1982).

Gown types A,B,C, and D: the four ways of wearing the strapped gown, strapped apron, and train. For gown types A and D, about half of the women of Birka have an arrangement of chains or beads between the two tortoise-shaped fibulae. A schematic cross-section is shown for each gown type and the women are shown standing and walking to indicate the similarity of the strapped gown with figures d, e, and g in fig. 3. (The large drawing is from Sesams *Danmarkshistorie, Vikingetiden*, 1982).

Glat linned

Grav	464	465	515	550	637	1888 N
Redskab	saks kæde	saks kniv	saks	saks	saks	saks
Placering						
Andre tekstiler, evt. stratigrafi	saks/ kæde uld linned			saks uld linned		
Kjoleform	–	C	C?	A	B?	A

Fig. 10: Redskaber med rester af linned fra særken, deres placering i graven og evt. tekstilstratigrafi. Hvor intet andet er anført befinder særkens linned sig direkte på redskabet uden mellemliggende stof fra kjole eller tunika. Linnedfragmenterne fra grav 980 og 1062 stammer ifølge I. Hägg fra særkens ærme.

Implements with remains of the linen from the shift, their position in the grave, and possible textile stratigraphy. Where nothing else is indicated, the linen of the shift is found directly on the implement, not separated by cloth from the dress or tunic. According to I. Hägg, the linen fragments from graves 980 and 1062 derive from the sleeves of the shift.

være totalt lukkede med to lag selekjole over særken. Da der i grav 517 er tale om plisseret særk, kan linnedfragmentet ikke forklares som kjolefragment. Både i grav 515 og 517 befinder redskabet sig på højre hofte, netop hvor selekjole og seleforklæde vil skille og blotte særken, såfremt selekjolen er af åben type. Grav 465 har sin saks og kniv liggende på brystet under venstre spænde, men her må forklaringen på særkresterne være den, at redskaberne er gledet en anelse ind i slidsen mellem kjole og forklæde og derved kommet i direkte kontakt med særken.

I ingen af de her nævnte grave er der spor efter tunika.

Tekstilrester på de smykkespænder, som har været brugt til enten at holde kaftan eller kappe sammen på brystet, kan give et fingerpeg i retning af den nye dragt teori, men kan ikke direkte bruges i en bevisførelse.

Grav 847, som hverken indeholder tunika- eller kaftanrester, har på et stort, rundt spænde bevaret rester af glat linned, som I. Hägg tolker som kjolestof. Spændet ligger, hvor forklædets kant normalt befinder sig mellem de to skålspænder; det har både nål og ophængningsanordning (20). Da der ifølge hendes selekjole-teori er tale om en grav med to kjoler, er denne forklaring nødvendig, selvom det tilsyneladende drejer sig om fint linned af særk kvalitet, men såfremt kjoleform D accepteres, kan det forklares som rester af glat særk, der ved denne åbne kjoleform har haft direkte berøring med det runde spænde.

Plisseret linned

517	597	703 B	791	834 B	838	943	978	980	1062	1084	1159
saks	saks	saks el. kniv	saks	kædeled	saks	saks	saks ?	nøgle	saks	saks ?	saks
											
					uld fra kaftan	uld, ingen strati- grafi					
C ?	B	A	A/D	A ?	C	-	A ?	A ?	A ?	A	A ?

De ophængte redskaber med særkrester støtter teorien om en åben kjoleform. To andre forhold skal her anføres, som ligeledes peger i samme retning: skålspændernes tendens til at vælte ud af leje ved kjoleform A og D, samt tunikaens brug som synlig pragtklædning.

Skålspænder i sekundært leje: I et antal grave, 33 ialt, er det ene eller begge skålsformede spænder gledet ned på siden af den gravlagte, så spændet nu står på kant, eller det er helt væltet rundt. Grave, som tydeligt viser, at den gravlagte har ligget på siden, er holdt uden for denne optælling (se fig. 6a og 6b).

I 4 af gravene er begge spænder væltet ud til siderne. Andre 4 grave har det ene spænde stående på kant. Kun een, 824 A, af de 33 grave indeholder kjoleform B eller C, de øvrige grave kan være repræsentanter for kjoleform A eller D. Af de grave, hvor kjoleformen med rimelig sikkerhed kan bestemmes, falder 6 på form A, 2 på form D (se bl.a. fig. 6a).

En sammenligning med de skålspænder, der ikke er væltede, viser at stropper og kjolestofrester er lige godt eller lige dårligt bevarede, dog er det yderst få tilfælde af særklinedrester, der er bevaret fra de grave, der har spænder, som er væltet helt omkuld. Her må lige indskydes, at det med udgraverens mangelfulde notater kan være umuligt at indkredse, om det er det væltede eller det ikke-væltede skålspænde, som bærer tekstilresterne. I tre tilfælde, hvor spændet står på kant, er særkfragmenter også tilstede.

Årsagen til at de væltede spænder tilsyneladende fordeler sig på kjoleform A og D, er sandsynligvis, at et forholdsvis tungt spænde, der ikke fastholdes over brystet med kæde eller seleforklæde, ret let vil glide ned ad den gravlagte og vælte omkuld.

I adskillige tilfælde findes perlekæder mellem de to skålspænder, men kun 4 grave indeholder metalkæder mellem spænderne (21). 2 af disse, grav 550 og 645, kan med sikkerhed placeres på kjoleform A. I grav 645 er det ene spænde gledet ned på kant.

Tunika til skue: Den af Hägg påviste tunikaklædning, der blev båret mellem særk og selekjole, er konstateret i 22 ret sikre tilfælde (22). P.g.a. manglende stropper kan kjoleformen ikke bestemmes i 6 af disse grave, men brugen af tunika falder tilsyneladende sammen med kjoleform A og D, altså selekjolen, når den ikke er dækket af seleftorklædet (fig. 11). Den prægtige silketunika med brikvævede bånd tværs over brystet har været synlig i den åbne selekjole.

I skemaet har jeg undladt at opføre grav 824 A, hvis silkeklædning af I. Hägg er blevet tolket som en tunika med ærmer og brikbåndsmanchetter. Fundforholdene er dog så dårligt oplyst – gravplanens oplysninger giver usikkerhed omkring brikbånd og silkestofs placering over eller under skålspænder – så denne tolkning hviler på et spinkelt grundlag (23). Da en anden grav, 845, efter I. Häggs tolkning muligvis har indeholdt en silkekaftan med manchetter, kan denne tolkning måske også være tilfældet for grav 824 A. Kjoleformen er lidt usikkert bestemt som en type B eller C. Såfremt der er tale om en tunika og ikke kaftan, er der således her en afvigelse fra de øvrige placeringer.

De øvrige grave med kjoleform A og D, ialt 20, mangler tunikarester. I 6 af disse grave (550, 573, 645, 835, 966 og 1081) har den gravlagte med

Fig. 11: Forekomsten af tunika sammenholdt med kjoleformsbestemmelser.

Incidence of the tunic compared with identification of the gown types.

Fig. 12: Forekomsten af kaftan sammenholdt med kjoleformsbestemmelser. Rubriceringen »sikker forekomst« bygger på konstatering af kantsøm på klædningsstykke med åbning foran, eller rester af silkeklæde.

Incidence of the caftan compared with identification of the gown types. The category of 'certain incidence' (»sikker forekomst«) is based upon determination of the hem of the garment with the opening in front, or remains of silk cloth. Sikker kjoleform = certain gown type, usikker kjoleform = uncertain gown type.

Tunika

Grav	Kjoleform			
	A	B	C	D
511	●	●		
577	●			
594			●	●
620	●			
660	●			●
731 B	-	-	-	-
735	-	-	-	-
739	●			
823 B	●			
825	-	-	-	-
834 B	●			
839	●	●		
844	●			
856	●			
943	-	-	-	-
950				●
964	●			
965	-	-	-	-
967	-	-	-	-
968				●
973	●			
1062	●			

— sikker forekomst
 ● sikker kjoleform
 ● usikker kjoleform

Fig. 11

Kaftan

Grav	Kjoleform			
	A	B	C	D
464	-	-	-	-
465		●		
466	●	●	●	●
480	●			
507		●	●	
515		●		
517		●		
523		●	●	
535		●		
539		●	●	
556		●	●	●
557	●			
594			●	●
597		●		
602	●			
660	●			
731 B	-	-	-	-
791	●			●
800			●	●
837 A	●	●	●	●
838		●		
839	●	●		
844	●			
845	-	-	-	-
954	-	-	-	-
968				●
1934,1		●		

Fig. 12

sikkerhed ikke båret tunika, idet skålspændernes bagsider har rester af særkens linned direkte mod metallet.

Resultatet bliver da, at vi står med en gruppe på 22 med tunika, og en på 20 hvoraf 6 ikke har haft tunika.

For at give et indtryk af, hvordan forholdet tunika-kaftan er, bringes skemaet fig. 12, der viser kaftanens overvægt på kjoleform C. I 6 tilfælde bruges både tunika og kaftan.

Seleforklædet

Som nævnt side 17 er der kun tre tilfælde i Birkas materiale, som giver kjolestof, der foruden at ligge under spænderne, rager uden for disse, nemlig grav 464, 597 og 511.

Grav 597 blev omtalt udførligt side 21 ff. Da det bevarede fragment dækker over hele brystpartiet, kan det betragtes som repræsentativt for seleforklædet. Som fig. 8 viser, er det bevarede stykke 22 cm bredt. Denne bredde overstiger på ingen måde det brystmål, der er praktisk i forbindelse med et hængende forklæde. Efter måling på forsøgsperson må det ligge et sted mellem 24 og 30 cm; afstand mellem stroppernes centre må være 17-18 cm. Dette giver, når man tager stroppernes bredde og påsyning i kjolekant i betragtning, et forklædehjørne, der rager ca. 4 cm frit ud fra stropkanten. Synligt vil da være 1,5-2 cms hjørne uden for skålspændet.

Grav 511 indeholder et max. 10 cm langt men smalt stykke kjolekant, der som nævnt side 17 mangler en nøjagtig placering (24).

Grav 464 lægger I. Hägg meget vægt på, og derfor skal den også omtales udførligt her, selv om den ikke ud fra de tilgængelige oplysninger kan tillægges afgørende betydning.

Grav 464 omtales som en grav med usædvanligt velbevarede tekstiler samt en vigtig fundkombination (25). Tilsyneladende er der tale om en kjole med forstykke af linnedforet uldkipper. En saks og dertil hørende bronzekæde befandt sig umiddelbart neden for højre skålspænde og havde rester på sig af uldstoffet (nærmest genstandene) og linned (yderst). I højre skålspænde fandtes forinden rester af den linnedforede uldkipper samt fragment af linnedstrop. Oven på dette, og altså inderst mod kroppen, befandt sig et lille stykke linned, der har omtrent samme bredde som stroppen (fig. 13 a). Dette stykke tolker Hägg som særklinned, af hvilket der er bevaret et noget større stykke i midten af spændet. At dømme ud fra fig. 7 s. 14 hos Hägg er det lille fragment tilsyneladende af en lidt finere vævning end særkens linned. Er det mon snarere en lille rest af en indre kjole i linned eller dennes strop?

Kjoleformen kan ikke bedømmes ud fra skålspændernes indhold af stropper, idet der kun er bevaret rester efter een strop, forinden i højre spænde. Heller ikke tekstilresterne på saksen og bronzekæden røber noget om kjoleformen, idet de befinder sig direkte neden for højre spænde og derfor både kan have fået uldkjoleresterne fra den såkaldte åbne selekjole og fra et seleforklæde, hvis et sådant har været brugt i dette tilfælde.

Kjolestoffet under højre skålspænde er bevaret til og med den fastsyede strop, og når til venstre for spændet (betragtet forfra) ca. 4 cm udenfor og ender tilsyneladende dér i et hjørne (fig. 13 b). Det er dog ikke en ombukket og syet rand, men blot en slags bukkelinie

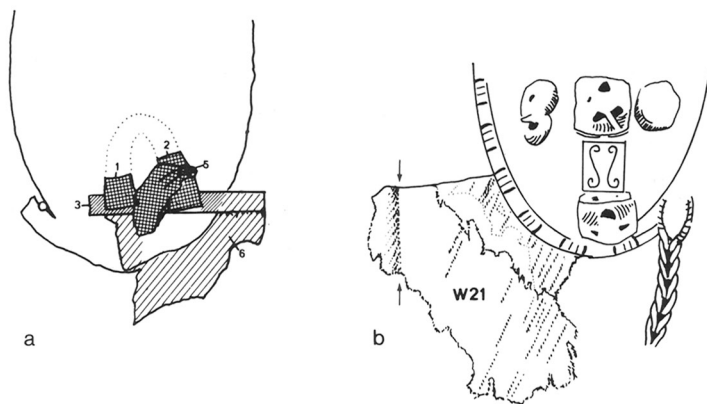

Fig. 13: a: Tekstilfragmenter bag på højre skålspænde, grav 464. 1 og 2: rester af linnedstrop, 3: kantbånd af silke, 5: linnedfragment af strop, kjole eller særk, 6: uldkipper.

b: Uldkipper ved højre skålspænde, set forfra. Bukkelinjen i stoffet ses ved de små pile. (Begge I. Hägg 1974).

a: Textile fragments on the back of right tortoise-shaped fibula, grave 464. 1 and 2: remains of linen strap, 3: edging of silk, 5: linen fragment of strap, gown, or shift, 6: woollen tweed at right-hand tortoise-shaped fibula, seen from the front. The fold line of the cloth is seen by the small arrows (both: I. Hägg, 1974).

7-8 mm før en ujævn flosset kant; bukkelinien kan evt. være opstået som et resultat af ombøjningen af fragmentet over spændets skal (som følge af forskubning under formuldningsprocessen), eller er måske rester af en sammensyning med kjolens bagstykke, sådan som I. Hägg selv foreslår.

Der kan altså være tale om rester af enten seleftklædet eller af den åbne selekjole, som da blot har fået en øgning af stoffet i en bane på ca. 8-10 cm, såfremt den omtalte fold skal tages til indtægt for en sykant.

Fundforholdene, som kunne have belyst problemet: åben eller lukket kjole, er p.g.a. forvirring i Stolpes plantegninger vanskelige at benytte i denne sammenhæng. Stolpe har ifølge Hägg udført hele fire versioner af spænders og kæders placering i forhold til hinanden. Kun på een af disse er med blyant ganske svage enkeltlinier indtegnet, som I. Hägg tolker som silkebånd, det ene ved spændernes overkant, det andet ved deres underkant. Ingen af disse bånd er bevaret, og er som nævnt heller ikke medtaget i Stolpes publikation. I. Hägg henfører øverste silkebånd til et ydre klædningsstykke, en eventuel kaftan eller trøje, selv om linien tilsyneladende går ind under spænderne.

Tekstilstratigrafien giver ligeledes visse problemer. Spændets stofrester viser lagfølgen uld, linnedføer og særklinned, mens saks og kæde viser uld og særklinned. Tilsyneladende er der ikke spor efter linnedføer, ifølge Hägg, på trods af at der kun er 8-10 cms afstand mellem de to fundsteder.

Såfremt dragten består af åben selekjole og seleftklæde frem for en lukket kjole, vil der muligvis være forhold i tekstilernes indlejring, der ændrer sig. En lukket kjole er strammere, mere stabil og vil fastholde stropperne på en anden måde end et seleftklæde vil gøre.

Forskubninger af klæde og selestropper er konstateret i flere tilfælde. En mindre del af det 22 cm brede uldstof fra seleftklædet i grav 597 befandt sig under højre skålspænde, resten af det bevarede stykke, ca. 12x10 cm,

var foldet op over spændets skal og indkapslede dér et kantstykke af en kaftan (26). En så kraftig forstyrrelse i indlejringen kan bedst forklares, hvis der er tale om et seleforklæde, der blot hænger løst i spænderne, i stedet for en lukket yderkjole.

Grav 517 indeholder sandsynligvis kjoleform C, d.v.s. selekjole, seleforklæde og slæb. Stropperne i det ene skålpænde har forskubbet sig mod midten af spændet, ifølge Hägg er der tale om forvridding og glidning under et tidligt stadium af formuldningsprocessen (27). Dette ville vanskeligt kunne lade sig gøre med to lukkede kjoletyper à la peplos, som ville have resulteret i en højere grad af fastlåsning af stropperne.

Slæbet

I Birkamaterialet kan slæbet ikke påvises direkte, kun via de stropper, som findes foroven i skålpænderne. Teorien om seleslæbet bygger på en tolkning af det samtidige billedstof, som ses på fig. 3, hvor tre figurer, f, h og i vanskeligt kan opfattes anderledes. På de nævnte figurer virker det, som om slæbet er plisseret, men det kan også sagtens skulle angive lette folder i stoffet.

Tilsyneladende er slæbet benyttet i få tilfælde sammen med en tunika – og måske 6-7 gange sammen med kaftan eller trøje (se fig. 11 og 12).

HØJTIDSDRAGT – ARBEJDSDRAGT

Den nye dragtrekonstruktion, med åben kjole og løsthængende forklæde, giver stor bevægelsesfrihed ved gang og siddende stilling, men må siges at være lige så upraktisk som tidligere rekonstruktioner ved alle daglige arbejdsbevægelser. Et bælte om livet ville holde forklædet ind til kroppen og kunne samtidig hindre redskabernes ophængssnøre i at vikle sig omkring hinanden.

Brugen af bæltet kan ikke entydigt påvises i Birkamaterialet (28), og figurerne, som ses på fig. 3, viser i de fleste tilfælde løsthængende dragter. Disse dragter på de fint forarbejdede sølv- og guldfigurer må sandsynligvis tolkes som højtidsdragter, hvilket også er relevant at forestille sig for ligklædernes vedkommende.

Arbejdsdragten og højtidsdragten kan dog udmærket tænkes at have bestået af de samme grundelementer, idet mange dragtspænder udviser kraftigt slid og således må have været i brug til daglig, men ved arbejdsbrug er slæbet formodentlig blevet udeladt og kjolen tilføjet et bælte. Muligvis har kvinderne i den varme tid, hjemme eller ved gården, færdes i linnedesærken alene, således som det helt op til dette århundrede har været tilfældet i de finsk-ugriske områder (29).

ANDRE LOKALITETER

Enkelte af de lokaliteter, som oftest nævnes i forbindelse med vikingetidens kvindedragt, gennemgås i det følgende med henblik på be- eller afkræftelse af den her fremlagte teori.

Vernesfundet fra Norge, publiceret 1945 (30), kan intet fortælle os om stropfordelingen 1:1, 1:2 eller 2:2, idet de to skålspænder ikke har bevaret stropper øverst ved nåleholder. Forfatteren opgiver, at to tvundne snore begge har været fæstnet ved nålefæstet, altså nederst i spændet (31). Samme sted lå en stump bevaret uldklæde i gåseøjemønster og måske også et stykke linned. Det bliver tolket som to klædningsstykker af sele-skørttypen, det inderste af linned og det yderste af uld.

Forfatteren nævner iøvrigt nogle andre fund, bl.a. fra Berg, Vestfold, hvor skålspændets nål både har gået igennem et stykke tøj og samtidig båret en strop. Dette kan måske tolkes som kjolens og forklædets forskellige ophængsmåde.

Barshalderfundet fra Gotland, publiceret 1968 (32), dateres til slutningen af vikingetid. På dette tidspunkt er de skålformede spænder gået ud af brug på det nordiske område, og andre spænder trådt i stedet. Kjolen i dette fund er ikke en selekjole. To dyrehovedspænder, karakteristiske for Gotland, er fæstnet på brystet i et stof af fiskebensmønstreret uldkvalitet, med to perlerader imellem sig. Forfatteren nævner, som en af flere rekonstruktionsmuligheder, at de to spænder og perlekæderne imellem dem udgør en enhed, der holder et klædningsstykke sammen, som er helt eller delvis åbent foran.

Fundforholdene tillader en sådan rekonstruktion, men forfatteren vælger selv en lukket kofteform med henvisning til, at spænder og perler med en vægt på ialt 310 gram vil være for tunge til den åbne kjole.

Gravpladsen på Kjuloholm i Kjulo, Finland, publiceret 1978 (33), er kun nødtørftigt behandlet, hvad angår tekstillevenene. Én ting af betydning bidrager fundene dog med, nemlig smukke forklædeborter af påsyede bronzespiraler, ca. 30 cm brede, fra grave dateret til 975-1025 (34). Cleve forestiller sig forklædet ophængt i et bælte, men intet er til hinder for, at der kan være tale om et seleftklæde fæstnet i spænder ved skuldrene, sådan som Birkas grave tilsyneladende indeholder. Sammenlignes med Birkas grav 597 passer forklædebredden upåklageligt.

REMINISCENSER

Arkæologer har søgt at finde støtte for dragtrekonstruktioner i nyere tids dragtmateriale, mens dragtforskere til gengæld har prøvet at trække

dragthistoriske udviklingslinjer på baggrund af de arkæologiske rekonstruktioner.

Hurstut-aanua kjolen er som nævnt blevet lagt til grund for tidligere rekonstruktionsforslag, se side 13 og 20. Det er frugtbart at søge paralleller i nyere folkelig dragtskik, men det må være sådanne, som kan harmonere med de kendte vikingetidsfigurer.

Inden for de kulturkredse, dragtforskere hidtil har peget på, det finsk-ugriske og sydslaviske område, er søgt tendenser i dragtskikken, som evt. kan have forbindelser til rekonstruktionen her.

Ved vurderingen af det dragthistoriske materiale skal der peges på dragtforskeren Josef Hanika's forsigtige udtalelser omkring kjolens og livkjolens udvikling inden for forskellige landområder. Hanika påpeger, at den udviklingshistoriske sammenhæng mellem disse områder ikke er mulig at løse på nuværende tidspunkt: om dragternes ligheder og forskelle er fremkommet gennem en enkelt modestrømning, eller om der er tale om oprindelige dragtelementer der, delvis uafhængigt af hverandre, bygger på en fælles grundtendens (35).

Vanskelighederne opstår, fordi dragtfænomener kan forsvinde i visse sociale grupper og senere komme igen som mode. Nylén fortæller bl.a. at forklædet i svensk dragtskik ikke optræder i modedragten før i 1500-tallet, men at enkelte eksempler fra middelalderen viser forklæder brugt af folk i tjenende stilling (36). Dette kunne betyde, at forklædet på et endnu tidligere stadium har været benyttet alment.

Selekjolens forvandling til livkjole kan nævnes som endnu et eksempel. Sigfrid Svensson (1935) anser livkjolen for opstået ud fra et skørt med skulderbånd, som senere udviklede sig til et kort, fastsyet liv. Denne opfattelse deles af et flertal af forskere. Ilmari Manninen nævner, at russiske varianter af livkjolen har udviklet sig fra brede stropper til smalle skulderstropper, og nævner ligeledes et enkelt østkarelsk eksempel på en sådan udvikling (37).

Er begge dele korrekt, har kjolens fastholdelse over skuldrene åbenbart bevæget sig fra Birkakjolens smalle seler – over bredere, fastsyede bånd – til det korte livstykke – og tilbage igen mod smalle skulderstropper.

Manninen skriver om klædedragten hos det finsk-ugriske folk og be-
tragter derfor udefra kommende påvirkninger som ikke-oprindelige. Derfor nævner han også: »Überall, wo der Sarafan bei finnisch-ugrischen Völkern vorkommt, muss man ihn als eine späte Entlehnung von den Russen ansehen und darf ihn nicht unmittelbar von der älteren örtlichen breitschultrigen Hemdkitteln herleiten.« (Sarafan, se fig. 18).

Sarafanen er i sin udformning ikke finsk-ugrisk, men kan inden for det gammelrussisk-slaviske område sagtens være af betydelig ælde. J. Hanika anser det, sammen med andre forskere, for tænkeligt, at sarafanen har fået sin udformning i forbindelse med senmiddelalderlige modestrømninger.

Dette udelukker ikke, hvad der er andet som tyder på, at en form for fælles impuls engang har ligget til grund for de lokale dragters specialudformning. Som Nylén bl.a. skriver: »Det är icke ovanligt, att ett ursprungligen folkligt plagg tagits upp i modedräkten och där utvecklats samt med särskild lätthet vunnit spridning, där gamla inhemska traditioner av samma slag ha funnits.« (38)

Ifølge Henny Harald Hansen skulle den gammel-russiske sarafan være resultatet af mongolernes herredømme i Rusland fra 1242 til 1480, og dermed udviklet fra den ærmeløse kaftan (39). På baggrund af Birkas tekstillevn, der klart viser hen på asiatisk indflydelse i tekstiler, smykker og tunika/kaftanrester, må det være tilladt at gætte på en langt tidligere prægning af det østeuropæiske område i asiatisk retning. Alene hunnernes march mod Europa o. 375 e.Kr. og påfølgende vandring af de gotiske folk må have sat en masse igang. Det må dog understreges, at sarafanen adskiller sig fra de øvrige sele- og livkjoler ved at være rundskåren.

Det vil ikke være rimeligt at betragte vikingetidens kvindedragt, som den, der har ligget til grund for de dragter, som vi kan finde reminiscenser af i det finsk-ugriske og sydslaviske område. Snarere må de alle ses som udviklinger fra en fælles impuls.

Går vi så langt tilbage i tid, som vi kan med skriftligt og billedligt belæg, til J. G. Georgis udgave af en hurstutkjole fra Ingermanland 1776, finder vi en form, som på flere punkter stemmer bedre overens med Birkakjolen (fig. 14 a). Her er nemlig tale om to klædningsstykker, der

Fig. 14: a: Hurstutkjole fra Ingermanland (J.G. Georgi, 1776). Et skematisk tværsnit af dragten viser klædningsstykkernes åbninger. b: Russisk »Panjova« fra Rjazanprovinsen båret uden forklæde. Det skematiske tværsnit viser skørtet med tilføjet forklæde. (Begge Manninen 1957).

a: Hurstut gown from Ingermanland (J.G. Georgi, 1776). A schematic section of the garment shows the openings. b: Russian »Panjova« from Rjazan province worn without an apron. The schematic section shows the skirt with an apron. (both: Manninen, 1957).

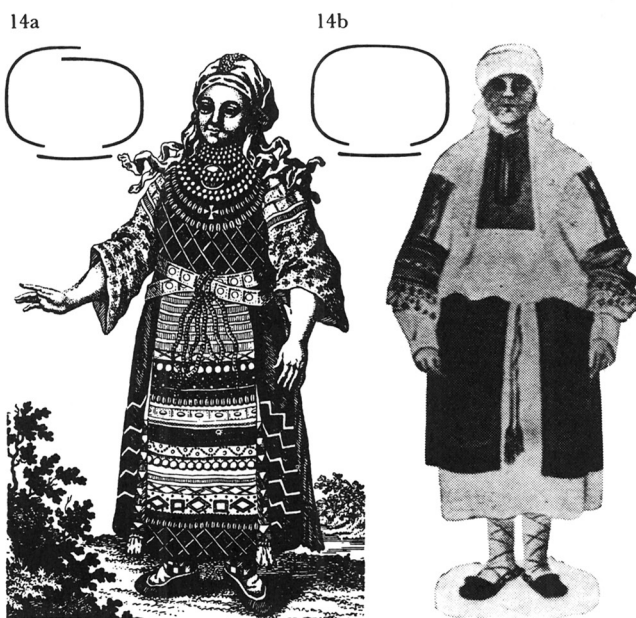

Fig. 15: Festdragt og hverdagsdragt fra det lillerussiske område.

a: Dragt bestående af særk, kjole/skørt, forklæde og kaftan.

b: Kvinde med den slaviske foldede/plisserede særk (Begge Max Tilke 1973).

Ceremonial costume and everyday costume in the Little Russian region.

a: Costume consisting of shift, gown/skirt, apron, and caftan.

b: Woman with the Slavic folded/pleated shift (both: Max Tilke, 1973).

15a

15b

lægges omkring hofterne, overlapper hinanden bagpå, men står åben foran. Denne åbning dækkes af et forklæde med påsyede porcelænsperler og muslinger (40).

Manninen skriver, at den åbne kjole er karakteristisk for de slaviske folk, store- og hviderusserne, ukrainerne og sydslaverne, og giver som eksempel den russiske *Panjova* (fig. 14 b). Her er kjolen svøbt om kroppen, enten med åbning ved den ene hofte eller åbningen foran, dækket af et forklæde. Med tiden blev forklædet hæftet sammen med svøbkjolen og blev til et lukket skørt (41).

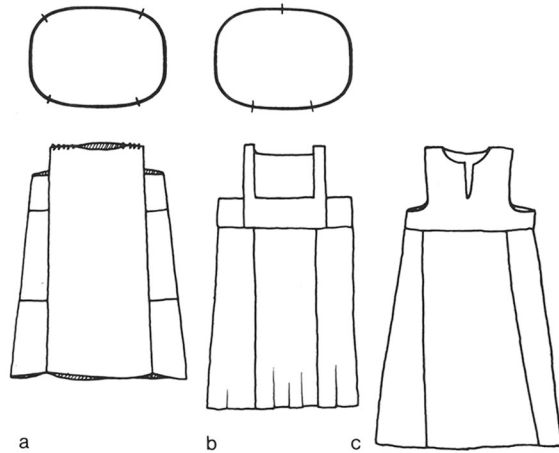
Denne udvikling, fra åben til lukket kjole, skulle ifølge Manninen også være gældende for Finland og Estland.

Max Tilke afbilder i »Kostümschnitte und Gewandformen« to dragter fra det lillerussiske område (fig. 15 a og b). 15 b er af I. Hägg blevet benyttet som argumentation for den foldede/plisserede særk i Birkamaterialet, men 15 a er blevet oversat (42). Denne slaviske dragt ejer en utrolig lighed med den nye rekonstruktion, den langærmede særk og den foran åbne kjole, der dækkes af forklædet. Selv kaftanen er tilstede. Hvordan

Fig. 16: Livkjoler og særk med to lodrette sømme på forstykke.

a: Wotisk livkjole, Ingermanland, b: Livkjole fra Ilomantsi, Karelen, begge med skematisk tværsnit (efter Manninen 1957). c: Særk fra Lyø, Danmark (efter Svensson 1941).

Bodice dress and shift with two vertical seams on the front. a: Wotian bodice dress, Ingermanland, b: Bodice dress from Ilomantsi, Karelia, both with schematic section (after Manninen, 1957), c: Shift from Lyø, Denmark (after Svensson, 1941).

kjolen er fæstnet kan ikke ses, og Tilke beskriver ikke dette forhold, men enten drejer det sig om en åben livkjole, eller skørt og forklæde fæstnet ved bæltet. Det er en festdragt, og ifølge gængse dragthistoriske teorier, vil den traditionelle dragt overleve længst netop som højtidsdragt (43).

På fig. 16 ses tre kjoler med stor geografisk spredning (44), men alle viser lodrette sømme på kjolens forstykke, hvilket måske kan tolkes som en sammensmeltning af åben kjole og forklæde. Hurstut-aanuakjolen, der hidtil er blevet henvist til, viser i den yderste kjole nogle helt andre sammensyninger (fig. 17).

Sarafanen fig. 18 har sin åbning i fronten bevaret, men her når den helt sammen og kan knappes.

Så længe der er tale om rektangulære tøjstykker, der ikke er tilpasset kroppens form ved tilskæring og syning, tales om uspecialiserede klædningsstykker, som ofte har flere anvendelsesmuligheder. Brugen af kjolen som kappe findes inden for adskillige områder, bl.a. fra Litauen, hvor et skørt, »zapaska«, der var åbent foran, blev benyttet til at trække op over skuldrene eller hovedet (45). Samme anvendelse kendes fra Skåne og Amager, og Birka-selekjolen med slæb kan også have fungeret sådan.

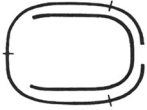
Hvad angår slæbet, er det vanskeligere at finde egentlige paralleller, men der skal her peges på den sydslaviske dragt, som kvinden fra Bistritz i Siebenbürgen bærer, se fig. 19.

Vi har nu fundet en del dragter, der tilsyneladende indeholder reminiscenser fra en foran åben kjole, de fleste fra Finland og Østeuropa. Levn fra denne dragtskik kendes dog også i det skandinaviske område.

Charlotte Undset Thomas (senere Blindheim) skriver 1944 om flere eksempler fra norsk område. Hun refererer bl.a. til en dragt fra Flå eller Nes, der har været i brug i 1700-årene. Kjolen er åben midt foran og blot holdt sammen enkelte steder med knyttebånd (46). Charlotte U. Thomas

Fig. 17: Hurstut/aanua-kjole fra Ingermanland, med skematisk tværsnit, der viser dragternes lodrette sømme. (Manninen 1957).

Hurstut/aanua dress from Ingermanland, with schematic section showing the vertical seams of the costumes. (Manninen, 1957).

citerer også en kilde fra 1770-årene om Sætersdalens kvindedragt: »Iøvrigt er det besynderligste ved Qvindekjønnetts Dragt dette: dels at deres Taille er overmaade meget kort, og knap 1/2 Qvarteer lang, eftersom deres Skjorter gaa lige op under deres Arme; dels at alle deres Klæder ere aabne under Armhullerne, og Skjorterne desforuden heftes saaledes sammen foran paa Maven, at de gabe noget fra hinanden; ...« (47).

Fra Sverige kendes ligeledes livkjoler fra Västra Vingåker og Österåker i Södermanland, båret sammen med forklæder, der er fæstnet i bælte, men rager op over dette, så overkanten næsten er sammenfaldende med påsyningskanten af kjolens livstykke (48).

Tanken om den foran åbne kjole antydes allerede i 1950 af Margrethe Hald i »Olddanske tekstiler«. Ved at betragte kvindefigurerne på Ose-

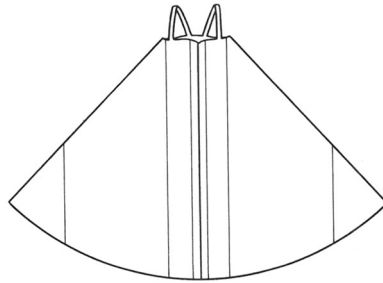

Fig. 18: Slavisk-russisk sarafan. Dragten regnes for at være afledt af den ærmelelse kaftan og med sin rundskårne form adskiller den sig fra de øvrige slaviske livkjoler og skørter. Kjolens sammensyninger i lodrette, lige brede stofbaner peger alligevel hen på selekjolernes rektangulære dragtstykker, og selernes samling på ryggen kunne tyde på en oprindelse i en foran åben selekjole. (Max Tilke 1973).

Slavic-Russian sarafan. The costume is thought to be derived from the sleeveless caftan and in its round cut it differs from the other Slavic bodice dresses and skirts. The seams of the dress in vertical lengths of cloth of equal width, however, are similar to the rectangular garment pieces of the strapped dress, and the gathering of the straps at the back could indicate an origin in a strapped gown open at the front. (Max Tilke, 1973).

Fig. 19: Sydslavisk brudekjole fra Bistritz i Siebenbürgen. På denne dragt ses et smukt plisseret slag eller slæb. (Max Tilke 1973).

South Slavic bridal gown from Bistritz in Siebenbürgen. This costume displays a beautifully pleated cape or train. (Max Tilke, 1973).

berggobelinen kommer hun til det resultat, at kjolen tilsyneladende har været åben foran, så underkjolen eller særken kan ses. Hendes kommentar til dette lyder således:

»Paa den foran delte Kjole træffes adskillige Eksempler indenfor de folkelige Dragters Række fra nyere Tid, og Forskerne synes i overvejende Grad enige om at betragte den som Levn af Renæssancetidens Mode-dragt. Nu er Forholdet imidlertid saaledes, at det ikke alene er fra forholdsvist afsidesliggende Egne i Norden, det foran adskilte Skørt kendes. K. Moszynski nævner det fra store Dele af Øst- og Sydøsteuropa, fra Schlesien til Bulgarien og ind i Rusland. Han mener, at det endog ville være lønnende at søge dets Slægtninge i Asien f.eks. i Himalajas Bjergegne. Det er hævet over enhver Tvivl, at det drejer sig om et primitivt Klædningsstykke, som i Virkeligheden hører til den Dragtgruppe, vi her

opererer med, og det turde maaske være et Spørgsmaal, om det ikke kunde være frugtbart at stille Problemet omvendt og spørge, om ikke Renæssancetidens Kvindedragt kunne tænkes at betegne en Fornyelse af en tidligere Dragtform« (49).

Siðar slæður, serk blafaan

Et ofte benyttet eddadigt, når vikingetidens kvindedragt skulle belyses, er digtet om »Rigs vandring« (50).

Digtet er kun bevaret i ét håndskrift, som menes at stamme fra midten af 1300-tallet. Dets virkelige alder har været meget omdiskuteret, men indholdet og en lang række detaljer regner man med må have sit udspring i vikingetiden.

Et af versene fortæller om den fornemme husfrue, at hun

hugði at Qrmum	synede sine arme
strauk of ripti	strøg sig over
sterti ermar.	de snørede ærmer.
Keisti falld,	Knejste med hovedsæt,
kinga var a bringu	sølje på brystet
siðar slæður	kjole med slæb
serk blafaan	og blånet særk

Af betydning for aflæsningen af verset er forståelsen for dets opbygning. Der er en indledning, hvor kvindens bevægelse beskrives, og dernæst kommer en registrering af hendes udseende – verset fortsætter nemlig yderligere med nogle linier om hendes ansigt og snehvide hud. Digteren går i beskrivelsen fra det ydre til det indre, punkt for punkt, smykket, kjolen, indersærken, kvinden selv.

Kjole og slæb nævnes sammen og dernæst den blånede særk. Og det kan jo ikke passe bedre til vores teori her, hvor slæbet intet har med særken at gøre.

Hermed er en ny rekonstruktion af vikingetidens selekjole i Birka fremlagt; den har efter alt at dømme været åben foran, åbningen ofte tildækket af et seleforklæde, og ryggen har undertiden båret et slæb. Om denne rekonstruktion er dækkende for den skandinaviske kvindedragt i vikingetid, kan ikke afgøres på nuværende tidspunkt. Lokale bæremåder kan udmærket tænkes, selv om de i denne sammenhæng vigtige skålpænder er tilstede i rigt mål i Norden og Danelagen i England. Man må dog forestille sig Birka som den handelsplads, der har haft nye dragtimpulser øst og sydøst fra tættest inde på livet i kraft af den omfattende handel ved de baltiske kyster og langs de russiske floder Dnjepr og Volga.

SUMMARY

Straps and Trains in the Viking Age: Birka's Female Costume in a New Light

Since 1938, when Agnes Geijer presented her theories on female costume in the Viking town of Birka (1), scholars and illustrators have generally worked on the basis of the same elements.

The Finnish-Baltic *hurstut* dress was the model for the reconstruction attempts, and compared with the female figures from the Gotlandic picture-stones and small bronze and silver figures, two main forms of costume reconstruction have resulted (fig. 1).

In 1974, Inga Hägg published her doctoral thesis, *Kvinnodräkten i Birka*, which is a new study of the Birka material seen from the viewpoint of costume history. With this thesis the Birka textiles have in an exemplary manner been made accessible to others for evaluation and possibly new interpretations (2).

Fig. 2 shows an attempt at a visual presentation of Inga Hägg's theory, in which the strapped dress, in relation to earlier reconstructions, is completely closed, and two new garments, the tunic and the kaftan, have been added.

A common feature of all the reconstructions is the idea of the shift as a long train-like garment. Most scholars, including I. Hägg, (3) have found support of this idea in their interpretation of the contemporary illustrations.

Fig. 3 reproduces the best known, and, in this connection, most significant figurative representations. Clearly, all the figures, except for f, bear a train, but the train seems to be formed of different garments. The figures d and g show unbroken lines from the front of the woman and to the back in a train. Only a little triangle of the undergarment remains visible in front. On top of these two garments, a sort of shirt is worn. In fig. e, the lines leading to the back are interrupted in the train with a hanging length of cloth in front. In fig. f, h, and i, the train hangs down from the shoulder area and not from the front of the woman, as for the figures mentioned earlier. The silver figure f clearly shows a shoulder train, in front of which hangs a length of cloth, and an undergarment may be discerned. In fig. h and i, there is a train which, especially in i, is clearly worn on top of another garment with ornamental borders (see fig. 4). In both cases, and seemingly also in c, a garment hangs down in front, but is not as long as the train. Finally, on the front of the gold game-piece, fig. j, there is a hanging garment (4).

These examples show that the normal interpretation, with the long trailing shift, can at the most find support in fig. d and e, which are dated to the 8th century. Not one of the figures provides proof for the type of reconstruction showing a strapped gown with an opening in one side. Fig. f clearly shows a rear part which extends higher up the back than a strapped gown would do; the front and the train of fig. h and i vary in length, which invalidates the idea that the two pieces belong together as one garment. It is also worthwhile remarking that there seem to be two different types of trains: first, d, e, and g, which are fastened at some place on the woman's breast, and which open in front at the bottom when she walks; second, f, h, and i, which hang freely from the shoulders.

These differences from the usual reconstructions provided the impetus to seek other possible reconstructions of the Viking Age strapped gown (5). Inga Hägg's treatise forms the basis for the analysis in connection with a new theory, and certain published finds, from Vernes, Norway, Barshalder, Sweden, and Kjuloholm, Finland, have also been taken into consideration.

THE STRAPS

The tortoise-shaped fibulae in the women's graves of Birka contain well-preserved fragments of the straps which held up the gown or gowns.

As apparent in fig. 5 a-b, the lower straps come from the garments at the wearer's front. In cases where the cloth from the upper edge of the gown has been preserved, it is usually placed within the edge of the fibula.

The fragments of straps at the top of the tortoise-shaped fibulae usually extend all the way to the edge of the fibula and probably fastened one or more garments at the woman's back.

The straps were primarily intended to hold up the garments, but certain straps, which at the bottom extend all the way to the edge of the fibula, or which are of a different material, may be interpreted as bands from which scissors, knives, and keys were hung.

Formerly, only two strap combinations were considered, namely: one strap below and above; and two straps below and above. Inga Hägg, who also considers only these two combinations, attributes the uneven number of straps to poor conditions of preservation.

Study of all the data from the graves with tortoiseshaped fibulae resulted in the identification of four strap combinations, as shown by fig. 5 b and the diagrams in fig. 6 (6). With this categorization, we can greatly reduce the number of cases of missing straps in relation to the earlier interpretation, with a maximum of 33 against a maximum of 52. The diagram in fig. 6 includes only the graves which with reasonable certainty may be said to indicate a strap combination. Implements which required some sort of method of hanging are included together with information about overturned tortoise-shaped fibulae (7).

THE TWO GOWNS

As until now only single straps or double straps have been considered, attempts at reconstructing the clothing have been focused on one or two nearly identical garments. As mentioned in the introduction, particular attention has been paid to the Finnish-Baltic *hurstut* gown, worn in Finnish Carelia and Ingermanland in the last centuries (fig. 17).

This dress consisted of two square pieces of cloth. One of the pieces, the *hurstut*, was wrapped around the left hip with the open side towards the right. The upper corners of the cloth were connected with a strap resting on the right shoulder. The second piece of cloth, called the *aanua*, was wrapped in the opposite direction and held up by a strap on the left shoulder. The *hurstut* gown, could be glimpsed through the open left side of the outer gown (8).

Earlier reconstructions have attempted to make this dress type correspond to the 1:1 and 2:2 strap combinations of the Birka fibulae, by giving both the undergown and the overgown four straps in all.

These two dresses are described by I. Hägg as an undergown of linen and an overgown of wool, probably closed at the sides (9).

Hägg rejects the comparison between the *hurstut* garment and the Birka gown (10). Her reasoning is that the *hurstut* gown with its single strap suspension is a more simple garment than the Birka gown, with two straps in each gown. She points out that as a rule the historical development of a costume starts with a garment consisting of a square piece of cloth with varying functions and evolves into more complicated tailored forms, which give the garment a specific use.

Hägg believes that the step towards a closed dress had already been taken in the Birka gowns; therefore, the earlier assumption of a connection to the *hurstut* type is not valid. Instead she claims that the costume-historical basis for the Birka strapped gown is the costume which had existed for centuries in the North, namely the tubular closed *Huldremose* dress (12).

This theory is based upon two factors: that the outer gown was closed; and that a closed gown rather than an open one corresponds more closely to the clothing type of the Iron Age.

To address the last point first, I will mention the views of the costume historian A.O. Heikel (13), regarding the garments whose basic shape is the rectangle. For him, it is of little importance whether the “locking thread” of the tubular cloth had been removed, thus making it a rectangular piece of cloth, or whether it is used with the “locking thread” as a sort of peplos. The basic shape, the uncut square cloth, is the most important form in the perspective of costume history.

This means that it is permissible to seek parallels to the Viking Age female clothing in the various types of dresses and skirts which are more or less open.

One of Hägg’s reasons for interpreting the Birka gown as a closed gown is her claim that the uppermost edge seam on all the dress fragments lies in a straight line along the entire width of the tortoise-shaped fibula, and that the straps are fastened at somewhat of a distance in on the seam of the gown.

As far as I can see, this claim is based on finds from ten graves (15): graves 464 and 597, see later; graves 465, 511, 606, 838, 849, 973, where the placing of the fragments in the fibula are reconstructed in the publication; and graves 550 and 839, which have poorly preserved edge seams.

On the sketch in fig. 7, it may be seen that on the basis of the dress fragments mentioned there is not necessarily a large “flapping” corner at the upper edge of the dress. From the strap of the dress and out to the edge of the fibula, there is a distance of only about 2 cm, and the upper edge of the dress is reinforced by folding, edging, and sometimes lining with another material.

THE THREE GARMENTS: RECONSTRUCTION

Fig. 9 shows the Birka female costume in the new reconstruction with the strapped gown open in front. In contrast to earlier reconstructions, the long straps start at the same point on the back edge of the gown and go diagonally up over the shoulders. This practical detail is known from the cultural area which seems to display similarities to another costume. (see fig. 18).

The strapped dress

The most essential difference from the reconstructions based upon the research of Agnes Geijer is the manner of wearing the dress – the strapped gown has been turned a quarter of the way around so that the side opening becomes a front opening.

This way of wearing the gown has obvious advantages in relation to the old reconstruction seen in fig. 1b. Tortoise-shaped fibulae of bronze are rather heavy, and when embellished with diverse chains, beads, and pendant implements, a connection between the front and the back would be necessary.

It is logical to imagine that the tortoise-shaped fibulae were a necessary part of the costume itself, because in various situations they could fasten both the strapped gown and the train, which could only be fastened in this way.

If the strapped gown were closed in front but worn together with the strapped apron and the train, then the tortoise-shaped fibulae would still be a necessary part of the costume. However, the idea of the strapped gown opening in front is supported by such factors as the nature of the textiles found on the suspended implements.

Fig. 10 shows the graves whose implements were found with fragments of a linen shift (17), with an indication of their position, together with an indication of whether textiles other than the linen fragments were also found.

In determining the position of the various implements in the graves and the consequent possibilities of close contact between the implements and the individual layers of cloth, it is necessary to imagine how the costume would lie when the deceased lay on her back. For the open strapped gown, supplemented with the strapped apron, the dress would undoubtedly slide down to the sides, thus revealing the shift or tunic underneath.

Graves 465, 515, and 517 have shift fragments directly on the implements, with no traces of dress textiles. All three graves contain the strap combination 2:2, and the costumes therefore, as in the earlier reconstructions (fig. 1a and 2), would be completely closed with two layers of strapped gowns over the shift. As grave 517 contained pleated shifts, the linen fragment cannot be explained as a gown fragment. Both in grave 515 and grave 517, the implement is found on the right hip, just where the strapped gown and the strapped apron would divide and reveal the shift if the strapped gown were of the open type.

The suspended implements with shift fragments support the theory of an open-dress type. Two other related aspects ought to be mentioned here: the tendency of the tortoise-shaped fibulae to overturn on gown types A and D, and the use of the tunic as a visible decorative garment.

Tortoise-shaped fibulae in secondary positions: In a total of 33 graves, one or both of the tortoise-shaped fibulae had slid down next to the deceased, so the fibula now lies on edge or is completely overturned. Graves which clearly show that the deceased had lain on her side are excluded from this survey (see fig. 6a and 6b).

The overturned fibulae are apparently distributed on dress types A and D, which is probably because a relatively heavy fibula not fastened over the breast with a chain or strapped apron would quite easily slide off the deceased and overturn.

Revealed tunic: The tunic garment described by Hägg to have been worn between the shift and the strapped gown has been identified in 22 indisputable cases (22). The use of the tunic apparently coincides with dress types A and D, that is, the strapped gown when it is not covered by the strapped apron (see fig. 11). This magnificent silk tunic, with a tablet-woven edging across the breast, was visible in the open strapped gown.

The other graves with dress types A and D, 20 in all, lack the remains of a tunic. In six of these graves, (550, 573, 645, 835, 966, and 1081) the deceased definitely wore no tunic, as on the reverse sides of the tortoise-shaped fibulae, the remains of the linen shift lie directly against the metal.

Thus, the result is that we have one group of 22 with tunics, and another group of 20, of which 6 lack tunics.

Fig. 12 shows the dominance of the caftan in the dress type C. In 6 cases, both tunic and caftan are used.

The strapped apron

In three cases, the cloth not only lies beneath the fibula but also extends beyond it (graves 464, 597, and 511).

Grave 597 contains a large fragment covering the breast between the tortoise-shaped fibulae and moreover extends 1.5-2 cm. beyond the edge of the fibula at the woman's right side (fig. 8). The grave has a strap combination of 1:2, which in my interpretation belongs to dress type B (see fig. 9). As the preserved fragment, 22 cm wide, covers the entire breast area, it may be considered to be representative of the strapped apron.

Grave 511 contains a fragment of the edge of the dress, maximum 10 cm long, but quite narrow, lacking a precise position in relation to the tortoise-shaped fibula (24).

Grave 464 cannot, on the basis of the information at hand, be considered important (25). Only the remains of one strap have been preserved, at the bottom in the right fibula. Above this, and thus closest to the body, there was little piece of linen, which can be

interpreted either as the remains of a shift, of a linen dress, or of its strap (fig. 13 a). The fabric beneath the right-hand tortoise-shaped fibula extends about 4 cm beyond the left of the fibula (seen from the front) and ends there in a sort of fold 7-8 mm before an uneven ragged edge (fig. 13b). The line is either the trace of a seam or of a secondary folding-over. The excavator H. Stolpe has demonstrated four versions of the positions of the fibulae and the chains in relation to one another.

Displacements of the fabric or the straps: A small part of the 22-cm-wide woollen fabric from the strapped apron in grave 597 was found under the right-hand tortoise-shaped fibula: the rest of the preserved piece, about 12 × 10 cm, was folded up over the shell of the fibula, where it enclosed a piece of the edge of a caftan (26).

Grave 517 probably contains dress type C, that is, the strapped gown, the strapped apron, and the train. The straps in the one tortoise-shaped fibula were displaced towards the middle of the fibula; according to I. Hägg they were twisted and shifted in an early stage of the mouldering process.

The disturbances in the embedding mentioned here could best be explained if instead of a closed overgown, the costume consisted of loosely hung strapped aprons and a train.

The train

In the Birka material, there is no direct evidence of a train, only straps found higher up, in the tortoise-shaped fibulae. The theory of a strapped train is based upon an interpretation of the contemporary depictions in fig. 3, in which 3 figures, f, h, and i, can hardly be interpreted otherwise. On these figures, the train seems to be pleated, but this may be a way of showing light folds in the fabric.

CEREMONIAL COSTUMES – WORK CLOTHES

The new costume reconstruction with the open gown and a loosely-hanging apron allows for a great freedom of movement, in walking and sitting positions, but for everyday working movements it is just as impractical as earlier reconstructions. A belt around the waist would hold in the apron and at the same time prevent the straps from which implements were hung from twisting round one another.

The use of belts cannot be demonstrated with certainty in the Birka material (28), and, as seen in fig. 3, in most cases the figures wear loose costumes. The garments of the finely-worked silver and gold figures must probably be interpreted as ceremonial costumes, which is also a relevant point to consider in the case of the grave clothes.

The costumes worn for work and those worn for ceremonial events may very well have consisted of the same basic elements. Many costume fibulae are badly worn and must thus have been in everyday use, but for working the train was probably eliminated and the gown held together by a belt.

OTHER LOCALITIES

Some of the localities most often named in connection with Viking Age women's costume will be described here to either support or invalidate the theory presented here.

The Vernes find from Norway (30) indicates nothing about the distribution of the straps, as neither of the two tortoise-shaped fibulae have preserved straps by the needle holder at the top. Two twisted strings were both fastened at the bottom of the fibula (31).

The Barshalder find from Gotland (32) is dated to the end of the Viking Age. At this time the tortoise-shaped fibulae had gone out of use in the Nordic region, and been replaced by

other fibulae. The gown in this find is not strapped. Two animalheaded fibulae are fastened on the breast with two strands of beads between them. The author mentions, as one of several possible reconstructions, that the two fibulae and the strands of beads between them comprise a unit fastening a garment which is completely or partially open in front. The find circumstances do permit this reconstruction, but the author herself selects another interpretation, with a closed coat shape.

The cemetery on Kjulo, Finland (33) contains beautiful apron edgings of sewn-on bronze spirals, about 30 cm wide, from graves dated to 975-1025 (34). In comparison with Birka's grave 597, the width of the apron fits neatly.

RESEMBLANCES

Archaeologists have sought support for their reconstructions in the costume material of recent times, but generally costume historians have instead tried to trace the lines of development in costume history on the background of archaeological reconstructions.

This procedure entails a number of dangers, as it is not unusual for an original folk garment to be adopted as a fashionable garment, changed, and then distributed in the areas where traditions of the same sort were found. (38).

The cultures upon which costume historians have to date focused, the Finno-Ugric and the South Slavic areas, evince tendencies in customs of dress which may have a bearing on the present reconstruction.

J.G. Georgi's drawing of a hurstut gown from Ingermannland 1776 (fig. 14a) accords better with the Birka dress than the earlier-mentioned hurstut dress (see fig. 17). Two garments are wrapped about the hips, overlapping in back, but open in front. This opening is covered by an apron (40).

Manninen writes that the open dress is characteristic for the Slavic peoples, the Great and the White Russians, the Ukrainians, and the Southern Slavic peoples. One example named is the Russian *Panjova* (fig. 14b). Here the dress is wrapped around the body, with an opening either by one hip or in front, covered by an apron. In time, the apron was held together by the wrapped dress and became a closed skirt (41), which is also the case in Finland and Estonia.

Max Tilke illustrates two costumes from the Little Russia area (fig. 15 a and 15b). 15b is used by I. Hägg as an argument for the folded/pleated shift in the Birka material, but 15a has been overlooked (42). This Slavic costume displays an astonishingly strong resemblance to the new reconstruction, the long-sleeved shift and the dress open in front, covered by an apron. Even the caftan is present.

Fig. 16 shows three dresses with a wide geographical distribution, (44), but all show vertical seams on the front of the dress. This can perhaps be explained as a combination of the open dress and the apron.

The apron in fig. 18 has preserved its opening in front, but here it fits together and can be buttoned.

Rectangular pieces of cloth not fitted to the shape of the body by cutting or sewing are unspecialized garments, which often have several possibilities of use. The dress worn as a cape is known in various areas, such as Lithuania, where the "zapaska", which was open in front, could also be pulled up over the shoulders or the head (45). The Birka strapped dress with a train can also be thought to have functioned in this way.

It is more difficult to find parallels to the train, but here we may point to the South Slavic costume worn by the woman from Bistritz in Siebenbürgen (see fig. 19).

Relics of the open-fronted dress with an apron are also known in the Scandinavian region. From Norway there are several 18th-century examples (46-47); and from Sweden

there are also bodice dresses from Västra Vingåker and Österåker in Södermanland, worn together with aprons (48).

A new reconstruction of the Viking Age strapped dress in Birka has been presented here. The evidence indicates that it was open in the front, with the opening often covered by a strapped apron, and that the back sometimes held a train. Whether this reconstruction is valid for the Viking Age woman's costume in Scandinavia as a whole cannot be determined at present. Local variations of the costumes may well have existed. Yet the tortoise-shaped fibulae which are so essential to this costume abound in the North and in the Danelaw in England. Birka must be considered the trading place which was most open to new costume influences from the east and southeast due to the trade which flourished along the Baltic coasts and the Russian rivers, the Dnieper and the Volga.

Flemming Bau
Forhistorisk Museum, Moesgård

Tegning: Forfatteren
Översættelse: Barbara Bluestone

NOTER

- 1) Agnes Geijer: Birka III. Die Textilfunde aus den Gräbern. Uppsala 1938.
- 2) Inga Hägg: Kvinnodräkten i Birka. AUN 2, Uppsala 1974.
- 3) I. Hägg 1974 p. 13. Forfatteren henviser til Birka III, Taf. 38: 1-4.
- 4) Guldspillebrikken Fig. 3-j er afbildet i Else Roesdahls bog Danmarks vikingetid, Gyldendal 1980, p. 20 fig. 4.
Her nævnes den som en kvindefigur, hvor den tidligere hos Thorkild Ramskou i Politikens Danmarkshistorie 1962, p. 353 er benævnt som præst, kronraget og med messehagel. Den har dog både set fra siden og bagfra tydelig kvindefrisure. Brikken blev fundet 1868, men bortkom under 2. verdenskrig.
- 5) Der rettes en tak til cand. mag. Lene Rold for gode råd under den indledende fase af undersøgelsen.
- 6) I. Hägg 1974, fig. 56 p. 103-105.
- 7) H. Arbman: Birka I. Die Gräber. Text. Stockholm 1943.
- 8) Ilmari Manninen: Die Kleidung (Kansatieteellinen arkisto) 13. Helsinki 1957, p. 120.
- 9) I. Hägg 1974 p. 55 og p. 58.
- 10) I. Hägg 1974 p. 56-57.
- 11) Anna-Maja Nylén: Folkligt dräktskick i västra Vingåker och Österåker. Nordiska Museets Handlingar: 27. Stockholm 1947, p. 55.
- 12) Nylén 1947 p. 57: *De dräkthistoriska förutsättningarna för ett sådant plagg redan i vikingatidens Birka är den kvinnokjol, som vi vet har funnits i Norden århundraden tidigare, nämligen den rundvävda, slutna, av typ Huldremose.*
- 13) Margrethe Hald: Olddanske Tekstiler. København 1950, p. 377-378, med reference til A.O. Heikel: Die Volkstrachten in den Ostseeprovinzen und in Setukesien. Travaux ethnologiques IV, Helsingfors 1909, p. 9-17.
- 14) I. Hägg 1974 p. 54-55.
- 15) I. Hägg 1974 fig. 464: 2a, fig. 465:1 og p. 42, fig. 511:3 og p. 43, fig. 550:2, fig. 597:2 og 597:3, fig. 606:1 og p. 45, fig. 838:4 og p. 45, fig. 839:4 og 5 og p. 45-46, fig. 849:2 og p. 46, fig. 973:4 og p. 47.
- 16) I. Hägg 1974 p. 44.
- 17) I. Hägg 1974 p. 14-17 og fig. 11 p. 20.
- 18) I. Hägg 1974 fig. 637:1 p. 127.

- 19) I. Hägg 1974 p. 7.
- 20) I. Hägg 1974 p. 46 og fig. 847:1
- 21) I. Hägg 1974 p. 27, grav 464, 479, 550, 645.
- 22) I. Hägg 1974 p. 92-93, og skema fig. 53 p. 85-89.
- 23) I. Hägg 1974 fig. 48 og p. 77-78.
- 24) I. Hägg 1974 p. 43 og fig. 511:3.
- 25) I. Hägg 1974 p. 39, p. 54, p. 41 og fig. 28-31.
- 26) I. Hägg 1974 p. 44.
- 27) I. Hägg 1974 p. 15.
- 28) I. Hägg 1974 p. 55. Ved grav 552 omtales en kniv, der evt. har været fæstnet i bælte. Ifølge gravplan og beskrivelse i Birka I er det i stedet en saks. Grav 645 kunne også tolkes som en grav med bælte – kniven hænger i en kæde, der stopper i bæltehøjde, men det ene spænde har tilsyneladende en linnedstrop i overskud som kan have fungeret i forbindelse med kædestykket.
- 29) Manninen 1957 p. 112.
- 30) Charlotte Blindheim: Vernesfunnene og kvindedrakten i Norden i vikingtiden. Viking bd. IX, Oslo 1945.
- 31) Forfatteren tolker den ene af snorene som rester af den sele, der fra kjolens rygstykke gik over skulderen, p. 157. Er dette korrekt, må snoren være gledet ned ad nålen ved gravlæggelsen.
- 32) Kerstin Pettersson: En gotländsk kvinnas dräkt. Kring ett textilfynd från vikingatiden. Tor 12, 1967-68. Stockholm 1968.
- 33) Nils Cleve: Skelettgravfältet på Kjuloholm i Kjulo II. Finska Fornminnesföreningens tidsskrift XLIV, 2. Helsingfors 1978.
- 34) Grav C 27 indeholder en 30 cm bred bort. Grav C 42, fund nr. 205: Forklædebort m. bronzespiraler, p. 50-51.
- 35) Nylén 1947 p. 59 citerer Josef Hanika, 1937: Sudetendeutsche Volkstrachten. 1. Grundlagen der weiblichen Tracht.
- 36) Nylén 1947 p. 101.
- 37) Manninen 1957 p. 116 og p. 118.
- 38) Nylén 1947 p. 54 med støtte i Sigfrid Svensson 1941.
- 39) Henny Harald Hansen: Alverdens klædedragter. København 1976. p. 130.
- 40) Manninen 1957 p. 122 og abb. 31.
- 41) Manninen 1957 abb. 108 og p. 122.
- 42) Max Tilke: Kostümschnitte und Gewandformen. Tübingen. 5te oplag 1973. pl. 46,6 og 7 samt I. Hägg 1974 fig. 21.
- 43) Nylén 1947 p. 210.
- 44) Manninen 1957 p. 116 – abb. 100, p. 117 – abb. 102 samt I. Hägg 1974 p. 23 fig. 15.
- 45) Nylén 1947 p. 54.
- 46) Charlotte Undset Thomas: Førhistorisk og folkelig draktskikk. Viking bd. VIII, 1944, p. 291.
- 47) Charlotte Undset Thomas 1944, p. 292.
- 48) Anna-Maja Nylén: Folkligt dräktskikk i västra Vingåker och Österåker. Stockholm 1947.
- 49) M. Hald 1950 p. 378 samt note 6 p. 378.
- 50) Oversættelsen af Rigs vandring er her af Johannes V. Jensen.

